

SPANNING

CRISIS

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 10, nummer 9, oktober 2008

De wereld is in crisis. De kranten staan er vol van, het kredietsysteem wankelt, de beurzen gaan onderuit, banken zijn failliet en overheden zetten alle zeilen bij om de boel overeind te houden. Deze crisis van de graaicultuur dreigt de echte economie mee te sleuren, de economie waar mensen dingen maken en diensten verlenen.

Regeringen pompen miljarden euro's in de economie om de banken en dus het kredietstelsel te redden.

Kredieten zijn nodig om bedrijven in de echte economie aan de gang te houden, want zonder kredieten (= leningen) kan vrijwel geen enkel bedrijf bestaan.

Sommige socialisten moeten misschien gniffelen om het failliet van een systeem waar ze al jaren tegen ageren. Een systeem dat ons door de voorvechters van het neoliberalisme werd voorgehouden als onoverwinnelijk. Toch is gegniffel niet op zijn plaats.

Als de crisis alleen de graaiers uit het bankencircuit zou treffen, dan konden we nog wel lachen om ons gelijk. Een economische crisis treft echter vooral de gewone hardwerkende mensen met in hun kielzog de mensen die niet (meer) kunnen werken. Voor die mensen dreigen werkloosheid, loonsverlaging en korten op de uitkeringen. Toen het goed leek te gaan met de banksector deelden ze nauwelijks mee. Nu het slecht gaat moeten ze in de malaise delen.

Hoe de huidige crisis af zal lopen, weet niemand. De vooruitzichten zijn echter niet best. Zelfs minister Bos heeft erkend dat dit de grootste crisis sinds de crash van 1929 is. Toen volgde enkele jaren na de ineenstorting van de beurs een enorme

neergang in de echte economie, en in het kielzog van die neergang een wereldoorlog. Economische crises zijn in de geschiedenis al eerder gevolgd door oorlogen.

Het is uiteraard niet gezegd dat deze crisis ook in een wereldomvattend militair conflict zal eindigen. Op grond van het verleden is het echter wel zaak om daar bedachtzaam op te zijn, want de politieke onrust is groot. Politieke conflicten ontwaarden soms in gewapende strijd, zoals onlangs tussen Rusland en Georgië. Dat lijkt voor veel mensen misschien een ver van mijn bed show, maar er schuilen grote risico's in vooral de bemoeienissen van de VS. Niemand wil een nieuwe Koude Oorlog tussen Rusland en de VS, en al helemaal geen escalatie.

Deze Spanning is gewijd aan de crisis. Interviews met de SP-economen Geert Reuten en Ewout Irrgang zijn door Willem Bos in een artikel over de achtergronden geïntegreerd. Tiny Kox gunt ons een blik in de keuken van de Europese bemoeienis met het conflict tussen Rusland en Georgië. Om het bankstelsel in Amerika te redden heeft Bush, de kampioen van de vrije markt, al ruim twee biljoen dollar in de economie gestoken. Wat gaat zijn opvolger doen? Wordt het McCain of Obama? Obama kan rekenen op de sympathie van veel progressieve Nederlanders, maar of dat terecht is? Karel Koster belicht de verschillen tussen beide presidentskandidaten in hun visie op de buitenlandse politiek.

Na zoveel economisch en politiek geweld hebben we ook wat lichtere kost. Arthur Bruls levert in het Rijke Rooie Leven een bijdrage over Erich Fromm. Fromm was dertig jaar geleden een veel gelezen auteur in linkse kringen. Hoewel marxist legde hij minder nadruk op de economie, en meer op de menselijke verhoudingen. Hoe zou de mens de vervreemding van zijn menszijn kunnen voorkomen, is de kernvraag van Fromms ideeën. Zeer leerzaam in onze tijd, en interessant om eens naast Heel de Mens te leggen.

INHOUD

3 VAN HYPOTHEEKCRISIS NAAR CRISIS VAN HET SYSTEEM

7 'WAAR OORLOG BEGINT, HEEFT DE POLITIEK GEFaald'

11 KREDIETCRISIS OF CRISIS VAN HET KAPITALISME?

14 BRANDHAARD AARDE NAAR EEN VEILIGER WERELD

16 DE AMERIKAANSE VERKIEZINGEN LOOD OM OUD IJZER IN HET BUITENLANDBELEID?

20 LIBERTICIDE

21 HET RIJKE ROOIE LEVEN

24 COLUMN

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65
3032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 40
F (010) 243 55 67
E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65
2032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 35
F (010) 243 55 66
E spanning@sp.nl

Redactie

Diederik Olders
Sjaak van der Velden (Hoofdredacteur)

Redactieraad

Hans van Heijningen
Tiny Kox

Ronald van Raak
Arjan Vliegenthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Antoni Gracia

Illustraties

Len Munnik

Foto cover

Petrol / Nationale Beeldbank

VAN HYPOTHEEKCRISIS NAAR CRISIS VAN HET SYSTEEM

Tekst: Willem Bos

In razendsnel tempo ontwikkelt de Amerikaanse hypotheekcrisis zich via een financiële crisis tot een algemene economische crisis. Overal op de wereld duikelen de beurskoersen naar beneden; banken dreigen om te vallen; regeringen pompen miljarden in het financiële systeem en IJsland staat als land op de rand van faillissement. Ook de echte economie wordt geraakt en het is niet uit te sluiten dat de hele wereldeconomie op weg is naar een algemene recessie.

Wat betekent dit voor de economische, sociale en politieke perspectieven voor de komende tijd? Wat moet en kan de opstelling van socialisten zijn? Dit artikel bestaat uit drie delen. Eerst gaan we in op het ontstaan van deze crisis. In het tweede stuk schetsen we de historische achtergrond. En in het laatste deel laten we Ewout Irrgang aan het woord over de gevolgen en de maatregelen die er nu nodig zijn.

“De hoofdschuldigen zijn natuurlijk de banken en andere financiële instellingen”, benadrukt Geert Reuten, senator voor de SP en universitair hoofddocent economie aan de Universiteit van Amsterdam. “De financiële instellingen hebben de afgelopen decennia enorme winsten gemaakt. Die zijn terechtgekomen bij de aandeelhouders en bij de top van die organisaties. In 1982 vormden in de VS de winsten van financiële instellingen minder dan 5 procent van de totale winsten”, zo gaat hij verder. “In 2007 was dit gestegen tot 41 procent. Die geweldige winsten zijn het gevolg van de enorme risico’s die door de financiële instellingen zijn genomen. Nu het mis gaat, moet de gemeenschap, en uiteindelijk de belastingbetaler, ervoor opdraaien.” De huidige crisis is in zekere zin een voortzetting en uitbreiding van de ‘dotcom’-crisis die in 2001 vooral in de VS toesloeg. In 2001 ging het om het knappen van de zogenoemde internetbubbel. De prijs van aandelen van bedrijven van de ‘nieuwe economie’ was in de voorafgaande periode tot ongekeende hoogte gestegen. Aan internetbedrijven die tot op dat moment nog geen cent winst hadden gemaakt, werd op de beurs een enorme waarde toegekend. Toen de fictieve rijkdom van de ‘nieuwe economie’ uit elkaar klapte, dreigde dat ook de echte economie te

raken. De VS voorkwamen dit door de kredietkraan nog verder open te zetten. De belangrijkste rente werd in relatief korte tijd verlaagd van 6 procent naar 1 procent. De schulden van Amerikaans huishoudens groeiden snel. In de VS werd er de afgelopen tijd door huishoudens meer geleend dan er in totaal werd verdiend (in 2007 120 procent). Behalve leningen voor auto’s, studies en creditcard leningen ging het vooral om hypotheekleningen. De verwachte waardevermindering van de huizen vormde de basis voor veel te hoge hypotheekleningen.

Mensen werden gelokt met hypotheekleningen met een lage instaprente, die in de loop van de tijd werd verhoogd. Kopers van die hypotheekleningen werden voorgelogen dat de stijging van de huizenprijzen ervoor zou zorgen dat ze financieel het hoofd boven water zouden kunnen houden.

Zo werd de internetbubbel opgevolgd door de nog veel grotere hypotheekbubbel. Reuten: "Daar ligt een groot verschil tussen Europa en de VS. In de VS is er een enorme schuld. De VS consumeren meer dan ze produceren, er is een dagelijks tekort van 2 miljard dollar. In Europa is er gemiddeld een overschot en af en toe een klein tekort."

Vanaf 2007 komen steeds meer Amerikanen met een dergelijke hypotheek in de problemen en stort de Amerikaanse hypotheekmarkt in. Dat blijkt nog maar het begin. In de loop van de tijd wordt duidelijk dat deze 'besmette' hypotheek en daarvan afgeleide producten op grote schaal zijn doorverkocht aan financiële instellingen over de hele wereld. Ook Nederlandse financiële instellingen zijn met dit soort producten 'besmet'.

"Natuurlijk hebben ook de toezichthouders, zoals de Nederlandse Bank en de Autoriteit Financiële Markten een verantwoordelijkheid," zegt Reuten. "Er zijn twee mogelijkheden, of ze wisten niet wat er allemaal fout zat bij de banken en andere instellingen, dan hebben ze hun werk niet goed gedaan, of ze wisten het wel, en dan zijn ze helemaal medeverantwoordelijk."

"Het zou goed zijn als daar een diepgravend onderzoek naar kwam want het lijkt erop dat er binnen de banken ook gewoon allerlei fouten zijn gemaakt. Risicovolle zaken zijn buiten de balans gehouden, zoals bijvoorbeeld bij Fortis bleek nadat dat bedrijf voor de helft door de Nederlandse staat was overgenomen."

KAPITALISME, CRISIS EN NEOLIBERALISME

Volgens Karl Marx leidt het functioneren van het kapitalisme noodzakelijkerwijs tot periodieke crises. De geschiedenis lijkt hem op dit punt gelijk te geven. De ernstigste crisis was de 'grote depressie' die in 1929 begon met het instorten van de beurs van New York wat

leidde tot de crisis van de jaren dertig die weer uitliep op de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog.

Als reactie daarop is een aantal veranderingen doorgevoerd die een stabiliserende invloed hebben op de economie. Daarbij moeten we denken aan een grote overheidssector die in perioden van teruglopende conjunctuur zelf economische activiteiten kan ondernemen; een verhoging van de levensstandaard (en dus van de koopkracht) van de bevolking en een stelsel van sociale zekerheid waardoor van werklozen niet direct de hele koopkracht wegvalt.

Na de oorlog volgde er een periode van dertig jaar van sterke economische expansie zonder crises. Behalve aan bovengenoemde maatregelen was dat vooral te wijten aan een soort inhaaleffect. Na de crisis en wereldoorlog was er ruimte voor langdurige groei. Maar die inhaalslag duurde niet eeuwig. Vanaf het eind van de jaren zestig liepen de winstmarges zowel in de VS als Europa terug en halverwege de jaren zeventig was de eerste naoorlogse algemene recessie een feit.

HET NEOLIBERALISME

Als reactie op die recessie ontstond de neoliberale politiek. Om de winstmarges weer op peil te brengen werd er geprivatiseerd, geliberaliseerd en gedereguleerd. De overheidssector werd teruggebracht en mocht geen actieve rol meer in de economie spelen, de afbraak van de sociale zekerheid werd ingezet. De uitgaven aan lonen en sociale voorzieningen moesten naar beneden. De vrije markt moest onbelemmerd zijn werk kunnen doen. Het kapitaal moest vrij daar naartoe kunnen stromen waar het de beste mogelijkheden zag. Beperkingen voor internationaal kapitaalverkeer werden opgeheven.

Na het eerste neoliberale experiment in Chili, na de

Foto: soundfromwayout / Flickr.com

bloedige staatsgreep van Pinochet op 11 september 1973, werd het recept toegepast door Thatcher in Groot-Brittannië, door Reagan in de VS en daarna vrijwel overal in de wereld. Na de val van de Berlijnse muur en de ineenstorting van het Sovjetblok kreeg het neoliberalisme helemaal de wind mee. De geschiedenis leek Margaret Thatchers motto 'Er is geen alternatief' gelijk te geven.

De neoliberale aanpak had een aantal gevolgen. Het aandeel van de winsten ten opzichte van de inkomsten uit arbeid is aanzienlijk gestegen. De rol en de macht van de grote multinationale ondernemingen is toegenomen, die van de overheid verminderd.

De rol van de financiële instellingen is toegenomen. Zij zijn zich steeds meer toe gaan leggen op de handel in allerlei (vaak zeer complexe) financiële producten. Dit is een internationale handel, mogelijk gemaakt door het opruimen van belemmeringen in het internationale kapitaalverkeer en het afzwakken van de regels waaraan banken moeten voldoen.

CRISES KEREN TERUG

Als gevolg van de neoliberale omwenteling werden die elementen die een remmende werking op de economische conjunctuur hadden verzwakt of zelfs helemaal verwijderd. Het gevolg was dan ook de terugkeer van periodieke crises. Crises die in diepgang en in reikwijdte steeds groter lijken te worden.

De zo genoemde 'peso-crisis' in Mexico in 1994-1995 trof maar één land. In 1997 was het een hele regio: Zuidoost Azië. De 'dotcom'-crisis van 2001 sloeg vooral toe in de belangrijkste economie – die van de VS – en de huidige crisis lijkt zich over de hele wereld te verspreiden.

De geweldige hoeveelheid krediet speelt een belangrijke rol bij het ontstaan van de crisis. Vooral in de VS waar de hoeveelheid krediet enorm groot is, staat men daarom voor een duivels dilemma. Als men de omvang van het krediet terugbrengt verscherpt dat de recessie omdat de consumptie, de productie en daarmee de werkgelegenheid terug zullen lopen. Als men probeert de economie aan de gang te houden en een diepe recessie te voorkomen kan dat niet zonder krediet. Maar dat hoge krediet niveau legt nu juist de basis voor een crisis.

EWOUT IRRGANG: LINKS MOET NU INZETTEN OP FUNDAMENTELE VERANDERINGEN

Als financieel woordvoerder van de SP-fractie is Ewout Irrgang dag en nacht bezig met de financiële crisis. In een café op de Amsterdamse Nieuwmarkt praten we met hem.

Wat zijn de gevolgen van de crisis voor Nederland en de Nederlanders?

Irrgang steekt meteen van wal. "Het eerste en grootste gevaar is het instorten van het financiële systeem. De maatregelen die zijn genomen zijn erop gericht dat te voorkomen. Als banken failliet dreigen te gaan moeten ze genationaliseerd worden. Dat geldt ook voor andere

financiële instellingen zoals verzekeringsmaatschappijen."

Die zouden allemaal genationaliseerd moeten worden?

"Als ze allemaal in de problemen komen wel. Nationalisatie is geen doel, maar een middel. Ze moeten genationaliseerd worden als ze dreigen failliet te gaan. Het is een maatregel om te voorkomen dat belangen van spaarders of van het hele financiële systeem geschaad worden."

Wat zijn de directe effecten buiten de sfeer van de financiële instellingen, op de echte economie?

"Dat ligt op drie vlakken. In de eerste plaats via de pensioenfondsen. Heel veel pensioenfondsen hebben aandelen. Door het instorten van de beurs zijn hun reserves geslonken en bestaat de kans dat ze pensioenen niet of maar gedeeltelijk kunnen indexeren, dat wil zeggen verhogen in verband met de inflatie. Dat zou tot een achteruitgang in inkomen voor gepensioneerden kunnen leiden.

In de tweede plaats zijn er natuurlijk mensen met aandelen. Dat is een minderheid van de bevolking, maar wel een grote minderheid. Die mensen zijn gewoon armer geworden.

En dan lijkt de huizenmarkt natuurlijk te sputteren. Een echte ineenstorting van de huizenmarkt, zoals in de VS, is in Nederland niet te verwachten, gewoon omdat er te weinig huizen gebouwd worden zodat er een tekort is. Maar een lichte daling van de prijzen is ook een verarming van het vermogen van gezinnen.

Daarnaast zijn er nog indirecte effecten. Bedrijven kunnen minder investeren omdat ze minder makkelijk leningen krijgen. Dat leidt tot minder werkgelegenheid, en daardoor verlies van koopkracht. En waarschijnlijk lijdt het ook tot een lagere loonstijging. Dat zijn allemaal zaken die gevolgen hebben voor gewone mensen. En dan is er nog een laatste punt", zegt hij. "Dat is misschien het belangrijkste. Het vertrouwen. Mensen zijn het vertrouwen kwijt. Ze kijken de kat uit de boom en geven minder uit. Ook bedrijven doen dat. Als zowel bedrijven als consumenten minder uitgeven heeft dat gevolgen voor de economische groei, komt er minder werkgelegenheid en minder koopkracht. Al die effecten komen uiteindelijk bij de gewone mensen terecht."

En dan zijn er de internationale gevolgen, de gevolgen voor de internationale verhoudingen?

"Zeker, de crisis is begonnen in Amerika. Hij is niet beperkt tot Amerika zoals Wouter Bos stelt, het is niet alleen de crisis van het Amerikaanse toezicht. Ook Nederlandse instellingen hadden dezelfde verkeerde producten uit Amerika gekocht en de banken en de toezichthouders hebben dat gewoon laten gebeuren. Er is dus ook sprake van het falen van het toezicht hier. Het is wel zo dat Amerika als land al heel lang boven zijn stand leeft. De Amerikanen geven meer uit dan ze verdienen en dat wordt uiteindelijk betaald door de Aziaten, vooral door China en landen in het Midden-Oosten die door de gestegen olijeprijzen veel dollars hebben. Nu het vertrouwen in de Amerikaanse economie weg is, zou dat kunnen betekenen dat er minder bereid-

**Beurskrach 1929: lange rij mensen voor de Millbury Savings Bank in New York.
Foto: Spaarnestad Photo/Hollandse Hoogte**

heid is om de Amerikaanse economie te blijven financieren. Amerika kan het gewoon niet allemaal blijven betalen. De oorlogen in Irak en Afghanistan; de verlaging van de belastingen voor de rijken en de gevolgen van deze crisis. De hegemonie van Amerika zou als gevolg van deze crisis wel eens fors achteruit kunnen gaan.”

Leidt deze crisis ook tot echt ander beleid?

“Dat is wel te hopen. Deze crisis laat het morele en economische failliet van het neoliberalisme zien, vooral in de financiële sector. De laatste twintig, dertig jaar is steeds maar gezegd dat de overheid zich juist uit deze sector zo veel mogelijk terug moest trekken. Nu blijkt de overheid niet het probleem te zijn maar de oplossing. Wat betreft oplossingen moet je natuurlijk onderscheid maken tussen crisismanagement en fundamentele veranderingen. Het crisismanagement is nu bezig. Het is de taak van links, van partijen als de SP, om nu het neoliberalisme op zijn gat ligt dat om te zetten in fundamentele veranderingen. Die moeten natuurlijk bevochten worden want reken er maar op dat, als de financiële crisis gaat luwen, de lobby van de financiële sector weer op gang komt.”

Waar zullen die veranderingen uit moeten bestaan?

“Dat is natuurlijk een veelheid aan maatregelen, maar centraal staat een strenger toezicht van de overheid op de financiële sector. Strengere eisen voor de banken voor het aanhouden van reserves, een verbod op het buiten de balans houden van slechte leningen in speciale beleggingsobjecten en dergelijke. Het gaat niet om één maatregel, maar om een groot aantal dingen die moeten veranderen.

Tot nu toe is er nog weinig discussie over de rol van de Nederlandse toezichthouders. Dat komt natuurlijk omdat

de problemen in eerste instantie zijn overgewaaid uit de VS. Maar er zijn ook Europese en Nederlandse financiële instellingen die geld in deze foute producten hebben gestoken. Het Nederlandse toezicht heeft gewoon gefaald. Die discussie komt nog wel. Dat zie je altijd bij crises. Eerst moeten de problemen opgelost worden, dan komt de discussie hoe het zo ver heeft kunnen komen. Een ander punt is of er niet een permanente vorm van publiek aandeelhouderschap zou moeten komen in financiële instellingen. Dat kan bijvoorbeeld in de vorm van een preferent aandeel, waarbij de overheid een eerste recht heeft op een deel van de winst. Want het is natuurlijk raar dat als het verkeerd gaat de overheid moet ingrijpen, maar dat als het goed gaat de winst voor private investeerders is. Maar het kan ook anders. Zo zou geregeld kunnen worden dat de financiële instellingen moeten betalen voor de garantie op de spaartegoeden die de overheid nu geeft. Zo zijn er allerlei constructies denkbaar.

Ook op internationaal vlak zou er natuurlijk wat moeten gebeuren. Sinds begin jaren zeventig is het hele internationale kapitaalverkeer geliberaliseerd. Je ziet nu bijvoorbeeld bij IJsland – net als indertijd bij de Aziëcrisis – hoe destructief dat kan uitpakken. Een terugkeer tot een meer geregeld kapitaalverkeer zoals voor de jaren 70 zou goed zijn voor de stabiliteit van het financiële systeem in de wereld.

Het is nu het juiste moment om die discussies aan te gaan. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor de vakbeweging. Die heeft internationaal veel gedaan tegen de hedgefonds. Dat zijn bij uitstek exponenten van het aandeelhouderskapitalisme. Die zijn erop gericht om op zo kort mogelijke termijn zo veel mogelijk te verdienen ook al vernielen ze daar een bedrijf mee. Het zou goed zijn als de vakbeweging daar nu een campagne tegen begon. De tijd is nu rijp. Iedereen kan nu zien hoe desastreus de doorgeslagen marktwerking in de financiële sector is. Het is nu tijd voor fundamentele veranderingen.”

‘WAAR OORLOG BEGINT, HEEFT DE POLITIEK GEFAALD’

Tekst: Tiny Kox, Eerste Kamerlid en voorzitter van de fractie van Europees Verenigd Links in de parlementaire assemblee van de Raad van Europa

Foto: Jonathan Alpeyrie / wikipedia / public domain

De augustusoorlog tussen Georgië en Rusland heeft de internationale verhoudingen zwaar onder druk gezet. Rusland en Amerika staan frontaal tegenover elkaar en in Europa spreken sommigen over een nieuwe Koude Oorlog. De Raad van Europa probeert tot ontspanning van de geëscaleerde internationale verhoudingen te komen. Binnenkort reis ik als een van de vijf fractievoorzitters in de parlementaire assemblee van de Raad van Europa, met mijn collega's weer voor overleg naar Georgië en Rusland. Wat mogen we daarvan verwachten?

Begin oktober debatteerde de 318 leden tellende parlementaire assemblee van de Raad van Europa in Straatsburg drie dagen over de gevolgen van de korte maar hevige oorlog deze zomer tussen Georgië en Rusland. Beide landen zijn lid van de Raad van Europa, net als alle andere Europese landen, met uitzondering van Wit-Rusland en het Vaticaan. Aan de verhitte en emotionele discussie deden 120 parlementsleden uit heel Europa mee – een recordaantal. De

delegaties van Rusland en Georgië stonden frontaal tegenover elkaar en maakten elkaar over en weer bittere verwijten over de recente oorlog. Andere afgevaardigden kozen soms wel erg eenzijdig partij voor de een of de ander. Met weer anderen probeerde ik als woordvoerder voor de linkse fractie in de assemblee, het conflict breder te zien en te wijzen op de gedeelde verantwoordelijkheid plus de betrokkenheid van andere landen. Vooral die van de Verenigde Staten van Amerika. Dat land heeft het Georgische leger grotendeels betaald en getraind en daarmee voorbereid op de oorlog. Vanuit enkele Oost-Europese landen werden fanatieke pogingen ondernomen om de Russische delegatie het stemrecht in de assemblee te ontnemen, ondanks het feit dat de Russen afzagen van vergelijkbare stappen tegen de Georgische delegatie. Uiteindelijk bleef iedereen stemgerechtigd en bleven beide delegaties aan het hele debat meedoen. Een unieke zaak, omdat beide landen sinds de oorlog alle onderlinge betrekkingen verbroken hebben. Alleen in Straatsburg wordt nog met elkaar gepraat, hoe grof dat ook soms gaat. Maar praten blijft oneindig veel beter dan schieten en oorlog voeren. Daarvan was ik extra overtuigd na een *fact finding* missie in Rusland, Georgië en Zuid-Ossetië in de week voor het debat. Vooral het bezoek aan het oorlogsgebied en de gesprekken met de overgebleven bewoners hadden me gesterkt in de overtuiging dat zowel in Tbilisi als in Tsinvali en Moskou politici heel vuile handen hadden gemaakt en samen verantwoordelijk zijn voor de humanitaire ramp van deze zomer in de Kaukasus.

SCHENDING VAN HET INTERNATIONALE RECHT

Aan het einde van het debat nam de assemblee een resolutie aan die beide landen veroordeelde wegens schending van het internationale recht en de mensenrechten. Die veroordeling van beide landen is gebaseerd op hun schending van de verdragsverplichtingen jegens de Raad van Europa. Lidstaten binden zich aan de verplichting om conflicten niet door oorlog maar door overleg op te lossen.

Verder is iedere lidstaat gebonden aan het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. In deze uit 1949 daterende 'Europese Grondwet' staan de rechten genoemd die elke staat tegenover elke burger te respecteren heeft. Bij schending kunnen burgers zich wenden tot het Europees Hof voor de rechten van de Mens, dat ook in Straatsburg zetelt. Naar aanleiding van de recente augustusoorlog hebben al meer dan duizend burgers, voornamelijk uit Zuid-Ossetië hun beklag bij het Hof gedaan. Binnenkort zal het Hof enkele zaken met voorrang behandelen. De uitspraken van het Mensenrechtenhof zijn bindend. De aangenomen resolutie roept ook op tot grootschalig internationaal onderzoek. Daarin moeten de verantwoordelijkheden van alle betrokkenen precies worden vastgesteld. Beide landen wordt verder opgedragen de aangerichte schade waar mogelijk te herstellen.

De door de parlementaire assemblee aangenomen resolutie stelt vast het Georgische leger de augustusoorlog begon met het bombarderen van de Zuid-Ossetische hoofdstad Tsinvali en het beschieten van de bij Tsinvali gestationeerde Russische vredesroepen. Die waren daar, samen met Georgische soldaten, sinds het einde van het vorige bloedige conflict tussen Georgië en Zuid-Ossetië begin jaren '90, met instemming van beide landen gestationeerd om de rust te bewaren. De resolutie stelt verder vast dat de Russische inval na de Georgische aanval eveneens indruist tegen het internationaal recht. Rusland had geen internationaalrechtelijke machtiging om zijn buurland binnen te vallen en zeker niet om de grens tussen Zuid-Ossetië en Georgië te overschrijden. Na de Russische inval grepen Zuid-Ossetische bendes de kans om Georgische bewoners uit hun huizen te verdrijven en die te plunderen en in brand te steken. De erkenning van de eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring van Zuid-Ossetië (en de andere opstandige Georgische provincie Abchazië) door Rusland wordt eveneens afgewezen.

DE OORLOG

In de korte oorlog vielen honderden doden en gewonden, terwijl duizenden burgers huis en haard kwijtraak-

ten en op de vlucht sloegen. Degenen die bij het begin van de oorlog naar het noorden, naar Rusland vluchtten, zijn nu goeddeels weer terug. De mensen die na de inval de het Russische leger naar het zuiden, naar Georgië, vluchtten, zitten daar grotendeels nog steeds. Nu het Russische leger zich conform haar eerdere toezegging uit de door haar bezette bufferzone in Georgië heeft teruggetrokken, kan er ook aan de terugkeer van deze vluchtelingen gewerkt worden. Het Internationale Rode Kruis en de Verenigde Naties zijn ter plekke om die terugkeer te begeleiden. Terugkeer van Georgische bewoners naar Zuid-Ossetië zal veel moeilijker zijn. In de nasleep van de oorlog werden door Zuid-Ossetische bendes een aantal door Georgië bewoonde dorpen geplunderd en in brand gestoken. Wanneer de bewoners van deze dorpen kunnen terugkeren hangt af van het herstel van hun huizen en de verhoudingen met de Zuid-Ossetische bevolking. In Georgië verblijven overigens ook nog 200.000 vluchtelingen uit de eerdere oorlogen in Zuid-Ossetië en Abchazië, de andere opstandige Georgische provincie, die zich nu beide onafhankelijk hebben verklaard. De 'oude' vluchtelingen leven volgens internationale hulporganisaties al 15 jaar in erbarmelijke omstandigheden. De Georgische regering wil niet dat zij integreren maar terugkeren.

AMERIKAANSE STEUN

De internationale dimensie van de oorlog tussen het kleine Georgië en het grote Rusland wordt breed onderkend. Rusland ziet met lede ogen toe hoe Georgië, tot het uiteenvallen van de Sovjet-Unie begin jaren '90 deel van het Russische rijk, zich grootschalig laat steunen door de Verenigde Staten van Amerika en aankeerst op een lidmaatschap van de NAVO. In enkele jaren tijd steeg de Georgische defensiebegroting van 40 miljoen tot een miljard dollar. Tijdens de augustusoorlog van dit jaar slaagde het Russische leger erin een groot deel van de Georgische militaire infrastructuur te vernietigen of in beslag te nemen. De Georgische president Saakashvili, dik bevriend met George Bush en John McCain, heeft zich alweer tot de Amerikanen gewend voor wederopbouw van zijn

zwaar gehavende leger. Rusland ziet de pogingen om Georgië en Oekraïne in te lijven bij de NAVO als een doelbewuste omsingeling van zijn grondgebied. De aanval van het Georgische leger op Zuid-Ossetië in augustus van dit jaar bood het Russische leger de kans om de militaire slagkracht van Georgië de grond in te boren. Met de keiharde tegenactie lijkt het Kremlin ook een teken afgegeven te hebben aan haar eigen provincies in de Kaukasus (Tsjetsjenië, Dagestan, Noord-Ossetië) dat opstandigheid jegens Moskou niet getolereerd zal worden. In Moskou kreeg ik te horen dat Rusland geen andere mogelijkheid had dan hard terugslaan. Stilzitten en afwachten had tot ernstige escalatie van de verhoudingen in de Kaukasische republieken van Rusland kunnen leiden, was een breed gedeelde vrees in de politieke kringen van het Kremlin en de Doema. Beschuldigingen dat Rusland weer imperiale pretenties heeft en de baas wil spelen in de voormalige deelrepublieken van de Sovjet-Unie, worden in Moskou als onzin betiteld. 'We hebben op eigen grondgebied echt al meer dan zat trammelant' vertellen ministers en parlementsleden. Maar ze willen wel dat de buurlanden zich niet als openlijke vijanden gedragen. Daarin wordt de regering nadrukkelijk gesteund door de oppositie, die

vooral bestaat uit de Communistische Partij. 'Als het over binnenlandse politiek gaat, botsen we aan de lopende band op de asociale en kapitalistische aanpak van Putin en Medvedev', zegt Gennuadi Zuganov, leider van de partij en bij de afgelopen presidentsverkiezingen goed voor bijna twintig procent van de stemmen. Volgens Zuganov moest Rusland wel reageren, ook omdat er heel veel Russen wonen in Zuid-Ossetië. Wat ook als argument voor de Russische reactie wordt aangevoerd is het feit dat Georgië de oorlog in augustus begon met het beschieten van de driehonderd Russische 'peacekeepers' ter plekke. Die zaten daar op basis van een verdrag met Georgië. Schandalig noemt ongeveer iedere Rus het dat president Saakashvili drie uur voor het begin van zijn aanval op Tsinvali op de televisie beloofde nooit geweld tegen Zuid-Ossetië te zullen gebruiken. Zijn kanonnen om ook de burgers van Tsinvali te beschieten, had hij toen al in stelling gebracht, zoals later bleek.

ANGST VOOR OMSINGELING

De Russische zorgen over een Westerse omsingeling zijn begrijpelijk. Niet alleen vanwege de houding van de Georgische president Saakashvili, maar ook die van president Joesjtsjenko van Oekraïne en die van de huidige regeringen van Polen en de Baltische staten Estland, Letland en Litouwen. Het Kremlin verzet zich met hand en tand tegen verdere

omsingeling. Tegelijk wil Rusland niet dat de relaties met Europa structureel verslechteren. Europese landen zijn goed voor 80 procent van de buitenlandse investeringen in Rusland, en Russische investeringen gaan voor eenzelfde percentage naar Europa. De Europese landen hangen aan de Russische olie- en gasleidingen en hun betalingen dragen in belangrijke mate bij aan de financiering van de kolossale Russische staat. In dat licht moeten ook de voorstellen van president Medvedev en premier Putin worden gezien om tot een nieuwe Euro-Atlantische veiligheidsconstellatie te komen. Daarin zouden Rusland en de overige Europese landen niet concurrerend maar complementair moeten zijn en elkaars veiligheid moeten garanderen.

AMERIKA-RUSLAND

Veel minder vertrouwen heeft het Kremlin momenteel in Amerika. Als John McCain begin november de presidentsverkiezingen wint, vreest Rusland voor een langdurige verkilliging van de relaties tussen beide landen. Sommige Russische politici zeggen dat de augustusoorlog ook van doen had met die presidentsverkiezingen. Dat wordt echter nadrukkelijk ontkend door bijvoorbeeld de Amerikaanse ambassadeur in Georgië. Hij zegt dat zijn land alles geprobeerd heeft om president Saakashvili van zijn onbesuisde aanval op Zuid-Ossetië af te houden. In Moskou wordt dat verweer kritisch gewogen en te licht bevonden. De meesten op en rond het Kremlin zijn ervan overtuigd dat een absoluut 'nee' van Washington Saakashvili tot de orde had geroepen en de oorlog had voorkomen. Daarentegen beweren diplomaten en politici elders in Europa dat Rusland zat te wachten op de Georgische aanval om daarna zelf orde op zaken te kunnen gaan stellen. Mijn vraag in Tbilisi aan de Georgische nationale veiligheidsadviseur of Georgië wellicht het Amerikaanse concept van de *pre-emptive strike* had gevolgd, werd door hem verontwaardigd met nee beantwoord. Puur toeval dat de Georgische handelswijze er zo sterk op mocht lijken, zei hij. Waarom Georgië drie tegengestelde argumenten voor zijn oorlogshandelen heeft gegeven, kon

hij niet verklaren. Eerst verklaarde Saakashvili dat hij de constitutionele orde ging herstellen, daarna zei hij dat hij reageerde op een Russische inval en tot slot voerde hij als argument aan dat in Zuid-Ossetië sprake was van een etnische schoonmaak. De betrouwbaarheid van de Georgische president heeft door dat alles internationaal zware averij opgelopen.

NIEUW OVERLEG

Voor eind oktober en half november staat nieuw overleg gepland tussen de vijf fractievoorzitters van de parlementaire assemblee van de Raad van Europa met de regeringen en parlementen van Georgië en Rusland. Op de agenda staat de vraag hoe te komen tot de-escalatie en wederopbouw van het getroffen oorlogsge-

bied in Zuid-Ossetië en Georgië. De materie is uiterst complex geworden door de Russische erkenning van de eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring van Zuid-Ossetië en Abchazië. De opstandige Georgische provincies erkennen het gezag van Tbilisi niet en weten zich nu door de grote Russische buurman gesteund. Maar de rest van de wereld wijst hun onafhankelijkheid af. Dat is schijnheilig voor die landen die eerder dit jaar wel Kosovo als nieuw land erkenden, in strijd met resoluties van de Verenigde Naties. Maar tegelijk is het ook conform het internationaal recht, dat zegt dat eenzijdige onafhankelijkheidsverklaringen niet kunnen. Niet in Kosovo, niet in Georgië.

HOOP OP GEZOND VERSTAND

Of het komende overleg in Tbilisi en Moskou iets oplevert, valt niet te voorspellen. De macht van de Raad van Europa is vrijwel nihil. Haar enige kracht is het internationaal recht, waaraan ook Rusland en Georgië zich verplicht hebben. Beide landen hebben keer op keer aangegeven hun lidmaatschap van de Raad

van Europa beslist niet kwijt te willen raken. Aan de opbouw van nieuwe democratische structuren na de val van het communisme in de jaren '90 heeft de Raad van Europa op grote schaal bijgedragen. Veel Russische en Georgische parlementsleden noemen de parlementaire assemblee van de Raad van Europa hun 'school voor democratie' en de ingrijpende aanpassing van de binnenlandse wetgeving in beide landen na 1990 vond plaats met veel deskundige ondersteuning vanuit Straatsburg. In hoeverre die ervaringen zullen meetellen bij het uitzetten van de toekomstige koers van beide landen, in de Kaukasus en in Europa, zal moeten blijken. Voorlopig blijft het vooral hopen op gezond verstand. Dat ontbrak in augustus. Mijn stelling: waar oorlog begint, heeft de politiek gefaald, kreeg in Straatsburg van zowat iedereen steun. Laten we maar hopen dat dit besef ook aanhang krijgt in Tbilisi en Moskou.

KREDIETCRISIS OF CRISIS VAN HET KAPITALISME?

Al langer dan een jaar is de financiële wereld in rep en roer. Jarenlang stegen de beurskoersen en de huizenprijzen tot ongekende hoogte. Zonder dat men er iets voor hoefde te doen groeide het vermogen van huiseigenaren en beleggers. Steeds meer mensen wilden meedoen aan deze loterij zonder nieten. Handelaren in hypotheek en beleggingsproducten verleidden de twijfelaars met gunstige voorwaarden. Tot het in 2007 in de VS fout ging.

Mensen konden massaal hun te makkelijk verkregen hypotheek niet meer aflossen. Het gevolg was een sneeuwbal van ongekende omvang. Bank na bank 'viel om', overheden grepen in en doen hun best om het voortbestaan van banken te redden en beleggers probeerden hun aandelen te verkopen.

Na een tijdperk waarin ons werd voorgespiegeld dat de maatschappij kans zag uit het niets rijkdom te creëren, spat de luchtbel uiteen en keert iedereen terug op aarde.

DE MACHT VAN BANKEN

Banken kregen een onevenredige macht binnen de samenleving. Aan de vroegere directeur van de Engelse centrale bank worden de volgende woorden toegeschreven: "Bankiers zijn de eigenaren van de aarde.

Neem haar van ze af, maar laat ze de macht om geld te scheppen houden, en met een pennestreek scheppen ze genoeg geld om haar terug te kopen..." Deze uitspraak uit 1928 heeft nog niets aan kracht ingeboet. Het is in dit verband veelzeggend dat de Amerikaanse centrale bank, de FED, geen staats eigendom is maar het eigendom van een aantal grote banken. Bij hen ligt de macht en niet bij de overheid zoals velen misschien denken. Iets vergelijkbaars kennen we in Europa. Hier zijn de centrale banken weliswaar van de staat, maar de Europese Centrale Bank waar het echte beleid wordt gemaakt, vergadert altijd zonder politieke inbreng. Zalm heeft zelfs wel eens geklaagd dat hij nooit bij die vergaderingen aanwezig mocht zijn.

KREDIET

De macht van banken is gebaseerd op hun voorrecht om geld te scheppen – een voorrecht dat de Centrale Bank hen verleent. Banken scheppen geld via kredietverlening aan hun klanten: leningen om investeringen te financieren (bedrijven), om duurzame aankopen zoals huizen te financieren (huishoudens), om consumptie te financieren (huishoudens), en om beleggingen te financieren (beleggers). Door de onderlinge samenhang van deze kredietverlening in een kapitalistische economie, houden alle partijen elkaar in een wurggreep. Als deze geldschepping en kredietverlening stagneert dan komt het hele systeem tot stilstand. Dit geldt uiteindelijk vooral voor de investeringen.

Al deze geldschepping en kredietverlening staat of valt met de "zekerheden" die degene die van de bank geld leent aan deze bank kan bieden (onderpand in de vorm van bijvoorbeeld productiemiddelen bij bedrijven of onderpand in de vorm van een woning voor huishoudens). Bankers verdienen aan het uitlenen van geld; ze nemen grotere risico's naarmate ze het minder nauw nemen met de waarde van de onderpanden.

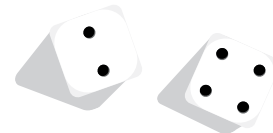
Door dat krediet houden alle partijen elkaar in een wurggreep. De economie van een land draait goed als de kredieten makkelijk worden verleend. Onderling vertrouwen is daarbij van levensbelang; valt dat weg dan wil men elkaar geen krediet meer verlenen. Dit heeft effect op de bestedingen zodat de economische groei vertraagt met werkloosheid tot gevolg.

Als de groei vertraagt, zoals de laatste tijd al in de VS het geval is geweest, dan dreigt ook afname van de import. Dat is de reden dat ook een land als

China, dat jaarlijks voor honderden miljarden dollars aan de VS verkoopt, de situatie angstvallig in de gaten houdt. China op haar beurt was namelijk ook een deel van het krediet spel omdat vanuit dat land veel van het met de export verdiende kapitaal naar de VS terugstroomde als krediet.

GRAAIEN EN VRIJE MARKT

Banken maakten dikke overwinsten door deze risico's, maar nu moet de bevolking voor deze risico's opdraaien. Wat de kredietcrisis laat zien is dat het casinokapitalisme, graaikapitalisme of de hebzucht de wereld regeren. Dat zijn de uitwassen van een systeem waarin geld sowieso het criterium van succes en aanzien is en dat daardoor steeds weer in een crisis geraakt. De ene keer een milde crisis, de andere keer, zoals nu, een heftige. Tijdens een crisis zijn het de gewone mensen die het gelag betalen en als er geen crisis heerst, dan verdienen ze het minst aan de voorspoed. In de crisis en de recessie erna moeten de gewone mensen het gelag betalen door werkloosheid en inkomensdaling. Achteraf betalen zij zo voor de winsten die banken en andere bedrijven in de hoogconjunctuur maakten. De winsten en bonussen komen terecht bij de directies, managers en aandeelhouders; maar in de recessie worden de verliezen "gesocialiseerd". Dat minister Bos en zijn collega's de Fortisbank hebben overgenomen is de minst slechte van alle oplossingen – in een toekomstige hoogconjunctuur vloeien dan immers ook de bankwinsten naar de staatskas. Maar als we de graaiers niet met nieuwe wetten hun praktijken onmogelijk maken, dan zullen ze spoedig weer op de oude voet doorgaan.

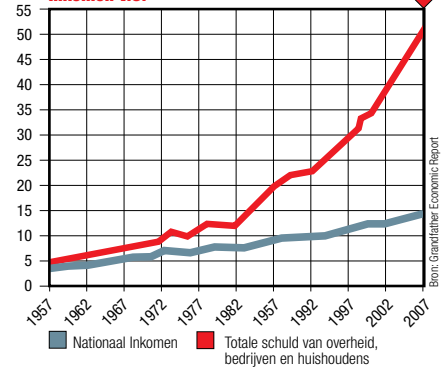

Wie schept geld

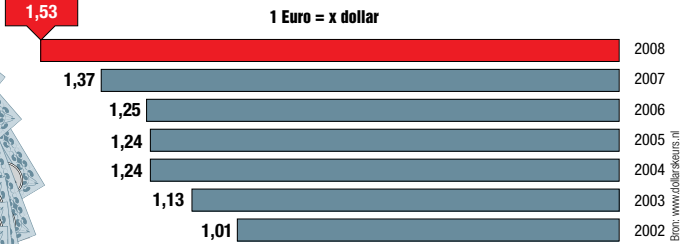
De Centrale Bank – zoals De Nederlandsche Bank, met Wellink als directeur – verleent sommige financiële instellingen de ‘vergunning’ om bank te zijn, en daarmee krijgen ze het voorrecht om geld te scheppen. Als iemand aan de bank een lening vraagt en de bank toestemt, dan tekent de lener een contract (over terugbetaling en rente). Vervolgens boekt de bank dat bedrag op zijn rekening. Dat is alles; er is dan nieuw geld dat er eerst niet was. Banken vragen aan de geldlener een ‘zekerheid’

voor de lening (bijvoorbeeld onroerend goed, of de verpanding, of ‘cessie’, van een toekomstig inkomen, of een pakketje aandelen). Een bank is ‘solide’ naarmate deze onderpanden degelijk zijn. Maar hiermee hebben banken in de afgelopen decennia een loopje genomen; ze zijn vaak niet erg solide. De officiële toezichthouders (Centrale Banken) hadden dat in de gaten moeten houden (zij geven de bankvergunning) maar dat hebben ze schromelijk verzuimd. De toezichthouders hebben dus mede schuld aan de crisis.

Totale schulden en Nationaal Inkomen V.S.

1 Euro = x dollar

Spaarders

Om leningen tussen banken te vermijden (die kosten rente) probeerden banken altijd al om zoveel mogelijk spaargeld naar zich toe te trekken. Bij het toegenomen wantrouwen tussen banken zijn die spaarders cruciaal voor banken. Als spaarders weglopen raken banken in de problemen. Om dit te voorkomen, hebben Europese landen onlangs de spaargaranties opgehoogd. Onduidelijk is nog wie de rekening gaat betalen als meerdere banken in een land failliet gaan. De overblijvende banken of de burger?

KREDIETCRISIS

OF CRISIS VAN HET KAPITALISME?

Geld

Kredieten

Topsalarissen

FORTIS

Rijkman Groenink (ABN AMRO)
29 mln. € in 2007

Topsalarissen

Het voor een deel kunst-opjagen van de beurs- van bedrijven gaf de bestuur- matig koersen ders van die ondernemingen de gelegenheid om een hoog inkomen te eisen. Zij waren immers verantwoordelijk voor die hoge koers, dus leek het niet meer dan redelijk dat ze flink mee konden delen. De aandeelhouders die hun vermogens enorm zagen toe-

nemen waren het hier hartgrondig mee eens. Op het gewone personeel wordt stevast druk uitgeoefend om niet te veel loonsverhoging te eisen, maar aan de top waande men zich onschendbaar. Sinds de jaren tachtig toen het neoliberale project door rechtse politici en economen werd gestart, zijn de verschillen tussen Cao-lonen en de directeurs-salarissen fors gegroeid.

Steun door Amerikaanse overheid in 2008

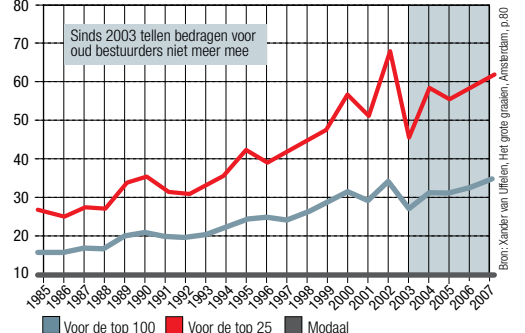
Hoewel de VS worden beschouwd als voorvechter van het vrije marktkapitalisme ont kwam de staat er niet aan om het afgelopen jaar een aantal bedrijven te beschermen.

18 januari

Om de economie uit het slop te halen komt de staat met een stimuleringspakket. Kosten plm. 100 miljard euro.

Grotere afstand tot de werkvloer

De verhouding tussen het gemiddelde directeurssalaris en het modale inkomen

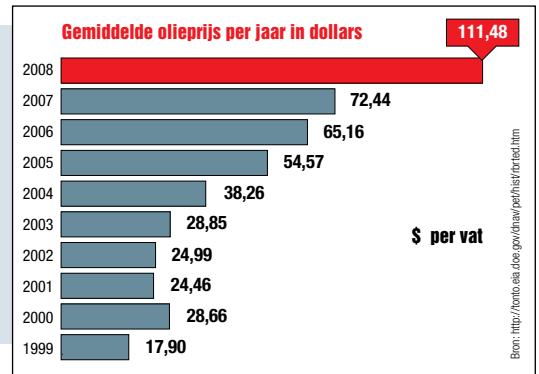

Inflatie

Inflatie, ofwel de stijging van het prijspeil, wordt vaak toegeschreven aan de looneisen van werknemers. Omdat zij te hoge lonen eisen moeten in deze visie de ondernemers hun prijzen wel verhogen: de loon-prijsspiraal. Werknemers krijgen in deze opvatting de schuld van inflatie hoewel de lonen slechts een deel van de productiekosten uitmaken en de lonen in de praktijk vaak juist de prijzen volgen. Sinds de jaren tachtig heeft de stijging van de olieprijs uiteraard de productiekosten extra opge-

stuwd. Over de hoogte van de inflatie is altijd discussie en er zijn economen die beweren dat de officiële cijfers de werkelijke inflatie onderschatten. Dat heeft dan ten doel om de lonen te beteugelen. De Centrale Bank kan ook proberen de inflatie te beperken door het rentetarief dat zij maandelijks vaststelt hoog te houden. Een hoge rente maakt het minder aantrekkelijk om geld te lenen en te investeren, waardoor de economische groei afzwakt en het prijspeil niet wordt opgestuwd.

De macht van de dollar

De Verenigde Staten waren tot voor kort de machtigste economie in de wereld. Intussen is de economie van Europese Unie groter dan die van de VS. Een machtige economie kan 'opleggen' dat handelscontracten afgesloten worden in de 'de munt' (de valuta) van het machtige land. Vaak worden dan alle internationale betalingen afgerekend in die munt. Tot voor kort hadden de VS deze oppermacht. Maar die macht

is sterk afgebrokkeld. Olieprijzen worden wel nog steeds 'genoteerd' in dollars. Het economische verval van de VS blijkt o.a. uit het feit dat ze qua productie niet meer voorzien in hun eigen uitgaven. Vanaf begin jaren 1980 leven de VS op te grote voet. Thans is het zo dat de VS iedere dag voor \$ 2 miljard meer besteden dan ze produceren! Tot nog toe wordt dat bedrag (jaarlijks ongeveer 5%

van het bruto nationaal inkomen van de VS) door het buitenland geleend aan de VS, waardoor de schuld van de VS aan het buitenland tot enorme hoogte gestegen is. In 2007 was het tekort op de betalingsbalans 520 miljard euro (bron: U.S. Census Bureau). Hier ligt het verband met de 'overconsumptie' in de VS op basis van rommelhypotheken en wankele consumptieve kredieten.

Wantrouwen tussen banken

Als het bedrag dat iemand bij een bank leende, vervolgens overgemaakt wordt naar rekeninghouders bij dezelfde bank, is er niets aan de hand voor de bank. Maar komt het geld terecht bij rekeningen van andere banken dan krijgt de ene bank een schuld aan de andere. Doorgaans doen banken daar niet moeilijk over. Ze vertrouwen elkaar en betalen een rente over het-

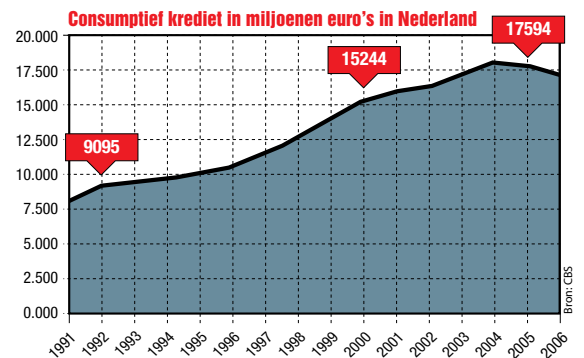
geen ze elkaar zo lenen. Over een paar dagen liggen de leenverhoudingen weer omgekeerd. Vandaag is dat anders. Banken die goed naar hun eigen balans kijken en daar de rottigheid (slechte leningen) goed optellen, vermoeden dat de rottigheid bij de andere banken even groot of groter is. Dan stoppen ze met lenen aan elkaar en dreigt er een crisis van het gehele betaalsys-

teem. Om deze reden hebben de centrale banken de afgelopen maanden steeds weer miljarden aan "geldinjecties" het systeem ingepompt – dat wil zeggen korte-termijn-leningen aan banken. Banken moeten daarvoor onderpand stellen bij de centrale bank – maar wat de "zekerheidswaarde" daarvan is moet afgewacht worden.

Handel in riskante kredieten

Het Bazel I akkoord van 1988 bepaalde dat banken 8 procent van hun activa als veiligheidsbuffer in eigen vermogen moeten aanhouden. Verhandelbare kredieten in de vorm van schuldpapieren werden als minder risicovol gezien en vereisten een lagere buffer. Dit verleide banken ertoe op zoek te gaan naar een toename van dit soort kredieten. In de VS begonnen banken met het uitgeven van riskante hypotheekleningen, ofwel leningen aan mensen die ze eigenlijk niet terug zouden kunnen betalen. Die mensen werden gelokt met een lage rente voor de eerste jaren. Onderling verhandelden de banken de risico's in een ingewikkeld kluwen van doorgeleende bedragen. Het leek goed te gaan totdat bleek dat ongeveer een miljoen mensen hun hypotheek inderdaad niet af konden lossen omdat de rente fors was opgelopen. Omdat het om een grote groep niet afgeloste hypotheekleningen ging en er tegelijk veel huizen gedwongen werden verkocht, kregen sommige banken minder geld voor de huizen dan waarvoor ze op de balans stonden. Deze banken konden hun schulden aan collega-banken niet voldoen en hun beurskoersen kelderden.

12 februari

De regering presenteert een noodplan voor huiseigenaren met betalingsproblemen.

13 juli

Het ministerie van financiën geeft samen met de FED noodkredieten aan Fannie Mae en Freddie Mac.

23 juli

Het Huis van Afgevaardigden neemt een wet aan voor toezicht op financiële instellingen.

7 september

De regering neemt de totale controle over bij Fannie en Freddie. Kosten plm. 140 miljard euro.

15 september

De staat neemt AIG, de grootste verzekeringmaatschappij op aarde, over.

Wordt vervolgd...

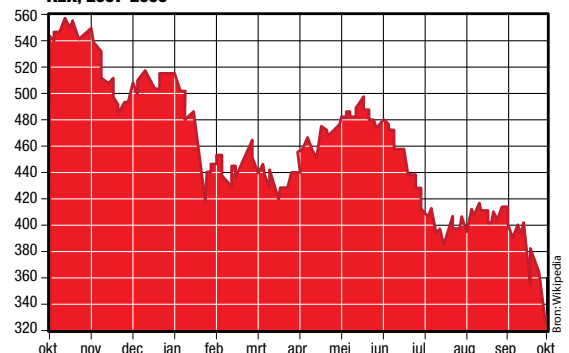

De effectenbeurs

Op effectenbeurzen verhandelt men onder andere aandelen (eigendomsbewijzen in bedrijven). De meeste particulieren kopen geen echte aandelen, maar beleggen in beleggingsfondsen om het risico te spreiden. Aandelen worden gekocht met twee doelen: deel te kunnen nemen in de verwachte winstuitkering (dividend) of de aandelen weer te verkopen als er meer geld voor wordt geboden. Het bedrijf zelf merkt niet veel van de aandelenhandel. De productie van goederen of diensten volstrekt zich volledig buiten de sfeer van de aandelenhandel. Anders wordt dat als een bedrijf kapitaal wil aantrekken. Dat

kan door nieuwe aandelen uit te geven of door te lenen. In beide gevallen is een lage koers op de beurs nadelig voor het bedrijf, want dan wil vrijwel niemand een aandeel kopen of geld uitlenen. Bij financiële bedrijven zoals banken is de koers nog belangrijker omdat ze vaak onderling geld lenen. Mensen vertrouwen het bedrijf niet meer als de koers laag is en spaarders kunnen hun tegoeden terughalen. Om deze tegoeden uit te betalen moet de bank geld lenen bij collega-banken en die doen dat slechts tegen zeer hoge rentes. De bank kan niet aan haar verplichtingen voldoen en faillissement dreigt.

AEX, 2007-2008

BRANDHAARD AARDE

NAAR EEN VEILIGER WERELD

Tekst: Harry van Bommel Foto: Army.Mil / Flickr.com

Leven we in een veilige en rechtvaardige wereld? De meeste mensen zullen daar, gezien de ontwikkelingen van de laatste tien jaar indachtig, ontkennend op antwoorden. In Nederland maken we deel uit van een bondgenootschap dat de wereld niet veiliger heeft gemaakt, integendeel. Dat heeft te maken met de redenering van de gevestigde leiders. Zo stelt secretaris-generaal de Hoop Scheffer dat we om onze wereld veilig te stellen desnoods duizenden kilometers weg een oorlog moeten voeren. Het voortbestaan van het bondgenootschap hangt ervan af, zegt hij. Die redenering is in feite een aanzet tot permanente oorlog.

In Afghanistan bijvoorbeeld zijn de guerrilla's niet te verslaan en dat betekent een eeuwig verblijf voor de NAVO-troepen in dat land. De omgekeerde redenering, namelijk dat onze aanwezigheid daar juist de haat voor het Westen aanwakkert, wordt zelden gehoord. Afghanistan en Irak zijn beide binnengevallen door troepen van de NAVO, geleid door de VS. Door ons op sleeptouw te laten nemen door de bondgenoot dreigen we ook deel uit te maken van de imperiale avonturen van de VS – in feite zijn we al vele malen een slaafse aanhanger geweest van het Amerikaanse beleid. De filosofie van dat beleid is een simpele: het recht der sterkste staat voorop, de internationale orde is vooral een machtsorde, waar degenen met de grootse kanonnen hun zin krijgen. Het is een recept voor permanente oorlog. Wij socialisten staan in een heel andere traditie. Wij willen een rechtvaardiger wereld waar de ongelijke verhoudingen van rijkdom en macht enigszins zijn rechtgetrokken en waar oorlog niet meer gezien en gebruikt wordt als een 'oplossing' voor sociaal-politieke problemen. Daarmee sluiten we aan bij een lange traditie van de sociaal-democratie, die altijd een sterke anti-oorlogsvleugel heeft gekend. Daarbij moeten we ook erkennen dat op beslissende momenten, zoals in 1914, de sociaal-democratische partijen het lieten afweten en tegen elkaar ten strijde trokken. Dat mag niet weer gebeuren.

EEN NIEUWE WERELDORDE

Voor ons, vandaag en in de toekomst, is het van belang om een andere wereldorde neer te zetten, die niet gebaseerd is op permanente oorlog, maar op toepassing van het internationale recht. Onze filosofie daarover hebben we in deze notitie Brandhaard Aarde uiteengezet in het eerste hoofdstuk. In de andere twee hoofdstukken beschrijven we de problemen die opgelost moeten worden

en de instituties die daar een rol in moeten spelen. Deze notitie sluit aan op onze eerdere notities Heel de wereld uit 2005, Een beter Europa begint nu uit 2006 en de notitie over ontwikkelingssamenwerking, Een betere wereld begint nu uit 2007. Deze notities geven aan wat wij als SP nodig achten voor het verzet tegen de dominantie van een brute internationale machtsorde en voor de inzet voor een solidaire internationale rechtsorde. We realiseren ons dat zowel onze mogelijkheden als die van de Nederlandse politiek en samenleving in zijn geheel beperkt zijn. Een te grote mond over internationale politiek is dom en soms zelfs gevaarlijk. Nederland is niet in staat wereldwijd orde op zaken te stellen. Maar dat is geen enkele reden om niet alles wat mogelijk is, ook daadwerkelijk te doen. En goed voorbeeld doet nog steeds goed volgen – een volkswijsheid die ons misschien moed geeft om een bijdrage te leveren aan wat ooit, in de donkerste dagen van onze moderne geschiedenis, als enige redding voor de menselijke beschaving werd gezien. Onze voorstellen zijn gebaseerd op het inzicht dat internationale samenwerking tussen landen cruciaal is voor het bereiken en behouden van de internationale rechtsorde die wij voorstaan. Wij steunen ontwikkelingen die die kant opgaan. Tegelijkertijd zullen we moeten werken met de instituties die we hebben. We kunnen ervoor pleiten om ze diepgaand te veranderen, maar wegdoen is geen optie. Wel moeten die instituties een rol krijgen in het veranderen van de wereld in rechtvaardige zin.

GEVAREN

Welke problemen en dus ook gevaren voor de wereldvrede zijn er? Die gevaren benoemen we in het tweede hoofdstuk van Brandhaard aarde. Tegengaan van mondiale armoede is niet alleen een daad van solidariteit maar ook een van gezond verstand. Zonder verandering zullen nog meer zwakke landen het slachtoffer worden van globaliserende krachten en daardoor van groeiende nationale tegenstellingen. Landen zoals Somalië hebben we al uit elkaar zien vallen omdat er geen centrale gelegitimeerde staatsstructuur meer bestaat – omdat de staat als zodanig niets te bieden had aan zijn bevolking. Geen veiligheid, geen bescherming, geen ontwikkeling. Het mag duidelijk zijn dat voor een eerlijker vorm van globalisering een ander 'recept' nodig is dan het nu toegebruikte. Neoliberale globalisering is de afgelopen decennia per saldo geen oplossing gebleken voor de problemen waar vooral Afrika in hoge mate mee te kampen heeft. Problemen zoals gestegen voedselprijzen, klimaatproblemen, de extreme armoede en de enorme schuldenlast.

Volgens een pr-website van het Amerikaanse leger zien we hier Amerikaanse soldaten een Taliban-schuilplaats verbranden in Afghanistan.

Belangrijk is het om mondiale instellingen zoals de Wereldbank, het IMF en de Wereldhandelsorganisatie verregaand te hervormen. Beleid dat onder invloed van deze instellingen tot nu toe vooral gericht is op het in sneltreinvaart privatiseren en liberaliseren van publieke diensten in ontwikkelingslanden, ondermijnt de mogelijkheden van ontwikkelingslanden voor het voeren van een effectief armoedebestrijdingbeleid. Onze voorstellen zijn er op gericht om deze ontwikkelingen een halt toe te roepen.

TERRORISME

Het is ook cruciaal om de omgang met internationale problemen te veranderen. We bestrijden de simplistische kijk op de wereld die alle gevaren reduceert tot internationaal terrorisme. We denken dat de radicalisering van delen van de wereldbevolking die in het uiterste geval gewelddadige handelingen tot gevolg heeft, het beste kan worden bestreden door de oorzaken aan te pakken. Zonder aanleiding nemen mensen namelijk niet snel hun toevlucht tot politiek geweld. Dat de internationale verhoudingen alles behalve rechtvaardig zijn, heb ik boven al beschreven. Ook de dwaze en oorlogszuchtige

politiek die vooral sinds het begin van deze eeuw wordt gevoerd door het Westen en die geleid wordt door de Amerikaanse regering, speelt daarbij een rol. Het gaat er dus om de voedingsbodem van het terrorisme weg te nemen, internationale afspraken na te komen en te werken aan een oplossing die niet hypocriet is.

BETERE INSTITUTIES

Om de internationale problemen aan te pakken zijn internationale instituties van groot belang. In het derde deel van onze brochure pleiten we voor verbeteringen in die instituties. Bij het vormen van nieuwe allianties zijn internationale verdragen essentiële bouwstenen voor een rechtvaardiger wereld. Ze symboliseren de vooruitgang van de internationale rechtsorde. Unilateraal optreden, zeker militair, past daarbij niet en dient met kracht te worden bestreden. Nederland moet zichzelf verplichten in internationale organisaties nooit meer dergelijk unilateraal optreden te accepteren.

Beelden van menselijke rampspoed, tegenwoordig breed uitgemeten op tv in de welvarende wereld, vormen een sterke stimulans voor pleidooien om 'iets te doen'. Het concept van humanitaire interventie, uiteengezet in het Canadese document *Responsibility to protect* was een officiële uitingsvorm hiervan. In essentie wordt daarin een formele redenering opgebouwd die als rechtvaardigheidsgrond moet dienen om een land binnen te vallen. Dat zou moeten kunnen als de burgers niet beschermd worden door de staat. Daarbij wordt de besluitvorming van de Veiligheidsraad omzeild.

Dit beleid houdt grote risico's in. Er is immers door de VS van vergelijkbare argumenten gebruikt gemaakt om de aanval op Irak te rechtvaardigen. Elk besluit buiten de Veiligheidsraad om wordt immers gerechtvaardigd door nobele motieven: de binnenvallende macht zegt altijd te handelen in het belang van de bevolking. Er zijn tientallen voorbeelden van dit soort invasies en interventies sinds de oprichting van de VN, die door veel landen heel anders werden beoordeeld.

Naast ons verzet tegen de ondergraving van het internationale recht bestaat er nog een praktisch argument. Elke militaire operatie heeft zijn eigen dynamiek. Ondanks de gemakkelijke beeldvorming waarbij soldaten de slachtoffers te hulp schieten, wordt vaak niet nagedacht over de praktische gevolgen. Ten eerste is het maar de vraag of hulp kan worden geboden onder oorlogsomstandigheden. Ten tweede zal de aanwezigheid van een buitenlandse militaire macht tot gevolg hebben dat vele landen, vooral landen die dichtbij liggen, zich tegen de invasiemacht keren. Daarbij is de precedentwerking van immens belang: zelfs al accepteert men dat er sprake is van gerechtvaardigde interventie, wie zegt dan dat een volgende invasie niet heel andere belangen dient?

Om die reden handhaven we grote terughoudendheid in het militair interveniëren in andere landen. Een belangrijke leidraad in onze adviezen is dan ook dat een rechtvaardige wereld nooit met militair geweld kan worden afgedwongen.

De nota is te downloaden op [spnet](#).

DE AMERIKAANSE VERKIEZINGEN

LOOD OM OUD IJZER IN HET BUITENLANDBELEID?

Tekst: Karel Koster

'Interactie' tussen een Amerikaanse militair en Afghaanse jochies, volgens een pr-website van het Amerikaanse leger. Foto: Army.Mil / Flickr.com

Hoewel de Amerikaanse Democratische partij in de meeste Nederlandse media stevast wordt omschreven als een progressieve partij en de Republikeinse als rechts, valt er wel wat op te merken over die indeling. Zeker op basis van de buitenlandse politiek die de presidentskandidaten voorstaan, kunnen we daar vraagtekens bij zetten.

In de Amerikaanse geschiedenis zijn niet alleen Republikeinse presidenten oorlogen begonnen (zoals in 1991 de oudere Bush tegen Irak). Even vaak namen Democratische presidenten openlijk het initiatief. Bijvoorbeeld in de Koreaanse oorlog (Truman in 1950), Vietnam (Kennedy/Johnson 1960-1964) en Kosovo (Clinton in 1999).

Er is dan ook een belangrijke overeenkomst tussen de twee partijen: namelijk de nationale consensus dat agressieve bemoeienis van de Amerikaanse regering met de internationale politiek vanzelfspre-

kend is. De meningsverschillen spitsen zich vooral toe op de manier waarop dat moet gebeuren. Dat werd ook duidelijk bij het publieke debat over de invasie van Irak in 2003. De Democraten omschrijven het besluit van president Bush niet als een illegale aanvalsoorlog, maar als een verkeerd besluit omdat er gebrekkige internationale steun voor was. Na de omslag in de publieke opinie in de VS in 2004 benadrukten ze ook de domheid van het bezettingsbeleid, maar ontkenen niet de legitimiteit ervan. Daarom beperkt een debat tussen voor- en tegenstanders van de oorlog, tussen zowel Amerikanen onderling als

Amerikanen en buitenlanders, zich al snel tot een meningsverschil over de manier waarop de oorlog is geïnitieerd of gevoerd. Het logische gevolg is, dat – als deze bezwaren zijn weggenomen – de oorlog steun verdient. Zo wordt de principiële en juridische kritiek buiten de discussie gehouden.

BETER IMAGO ÉN MILITAIRE SUPERIORITEIT

Zowel in de VS, als in Europa valt er het nodige aan te merken op de insteek van het debat. In Europa werd dat gedomineerd door voorstanders van een hechtere samenwerking tussen Europa en de VS (de zogenaamde Atlantici). Men maakte zich vooral druk om de verschillen tussen Frankrijk en Duitsland enerzijds, en het Verenigd Koninkrijk en Nederland anderzijds. Deze discussie benadrukte de eenheid van de Europese positie ten aanzien van de VS. Zo werd de principiële en juridische kwestie, over de legitimiteit van het Amerikaanse optreden, ook hier niet behandeld.

In de Amerikaanse verkiezingscampagne gaat het vooral over het 'hoe' van de militaire interventie – bijvoorbeeld het aantal betrokken troepen – maar niet over de legitimiteit. Opiniepeilingen worden ook in die termen opgesteld. Het mislukken van het buitenlandse beleid van de regering-Bush heeft tot grote scepsis onder Amerikaanse kiezers geleid. Er is een grote meerderheid (meer dan 80 procent) voor het verbeteren van het beeld van de VS in de buitenlandse opinie. Tegelijkertijd wil 57 procent de Amerikaanse militaire superiori-

teit handhaven. De programma's van beide presidentskandidaten weerspiegelen deze twee hoofdelementen van de Amerikaanse publieke opinie.¹

Wel is er een verschil tussen McCain en Obama over de mate van samenwerking met bondgenoten; de Democraten willen de Atlantische banden versterken, wat inhoudt dat meer overleg met de bondgenoten noodzakelijk is. Dit laatste element wordt in de Nederlandse media door opiniemakers benadrukt met de impliciete boodschap dat een Obama-regering vredelievender zou optreden. Dat is echter alleen zo als het Europese beleid (dat op zich al een gemiddelde is van de verschillende lidstaten) als een rem werkt op eventuele oorlogsplannen. Mocht de EU om wat voor reden dan ook een sterk Atlantische koers gaan volgen dan kan dat (weer) de rechtvaardiging vormen voor een toekomstige Amerikaanse interventie. Zo een interventie kan ook door president Obama worden geïnitieerd. In de praktijk zal zijn beleid misschien gradueel verschillen van dat van McCain, die misschien eerder en grootschaliger zal ingrijpen. Maar niet wat betreft het interventiebesluit zelf. McCain heeft verklaard dat hij zal streven naar een 'alliantie van democratieën'. Dat is vermoedelijk een andere vorm van de coalities van

de gewilligen. Daarmee wordt het beleid van president Bush, inclusief eventuele preventieve oorlogen, voortgezet.

TERUGTREKKEN UIT IRAK

In de huidige verkiezingscampagne leek er in het begin door Obama een wat progressievere positie te worden gekozen voor een aantal prominente zaken. Het opvallendste was zijn pleidooi voor een terugtocht uit Irak. Die positie is inmiddels gedefinieerd als een terugtocht van gevechtstroepen in 2010 (zie: www.barackobama.com/issues/iraq). Een substantieel deel van het Amerikaanse bezettingsleger bestaat echter uit ondersteunende, niet-gevechtseenheden en valt dus niet onder de terugtochtbelofte. Obama verklaart dan ook dat er een Amerikaanse missie in Irak moet achterblijven om het Iraakse leger verder op te leiden. De mogelijk toekomstige minister van defensie, Richard Danzig, zei in een radio-interview in juni dat mogelijk tussen de 30.000 en 55.000 troepen zullen achterblijven. Wel wijst Obama categorisch het handhaven van 'permanente bases' in Irak af en pleit hij ervoor dat de overeenkomst voor het verblijf van Amerikaanse troepen in Irak nadrukkelijk verwijst naar het verlaten van deze bases en het vertrek van de Amerikaanse troepen. Dat is belangrijk omdat er minstens vier immense Amerikaans complexen zijn ingericht in Irak, die alleszins een permanent karakter hebben.² De Republikeinse kandidaat McCain heeft verklaard dat de meeste VS-troepen begin 2013 weg kunnen, mits de Amerikaanse strategie succes heeft.³ Beide kandidaten hebben zich dus uitgesproken voor een volledige terugtrekking van het Amerikaanse leger uit Irak. De civiele dienstverleners (voor een deel huurlingen, die massaal worden ingezet voor taken die oorspronkelijk door het leger werden uitgeoefend) worden niet genoemd. Alleen al de Amerikaanse ministeries van buitenlandse zaken en defensie – niet de enige werkgevers – hadden in juli meer dan 11.000 personeel in dienst voor bewakingstaken.⁴ Het gedrag van dit personeel heeft tot grote weerzin onder de Iraakse bevolking geleid.⁵

OORLOG IN AFGHANISTAN EN PAKISTAN

De context van de discussie over de terugtocht uit Irak is nog ernstiger. Het Amerikaanse publiek is al jaren in meerderheid tegen de Amerikaanse aanwezigheid in Irak. De oplossing van de Democratische Partij daarvoor is hierboven geschetst. Maar er is een tweede oorlog aan de gang, die in Afghanistan. Deze wordt door zowel het Obama- als het McCain-kamp gezien als noodzakelijk. De troepen die uit Irak worden teruggetrokken moeten worden ingezet in Afghanistan. Obama heeft in de New York Times al verklaard dat hij daar twee extra brigades wil inzetten.⁶ Bovendien moet de oorlog worden uitgebreid naar Pakistan: uitspraken van Obama begin dit jaar drongen aan op een harde aanpak van Pakistan. In het boven aangehaalde opiniestuk in de New York Times omschrijft hij zowel Afghanistan als Pakistan als de sleutel voor de Amerikaanse strategie. Inmiddels heeft de huidige regering al een robuuster Pakistanbeleid ingezet; Amerikaanse strijdkrachten voeren steeds vaker zowel commandoacties als bombardementsvluchten uit op Pakistaans grondgebied. McCain was hierover eerst terughoudender maar schaart zich nu ook achter de oproep om extra troepen voor Afghanistan. Zowel Republikeinse als Democratische woordvoerders motiveren deze oproep met het argument dat het om

McCains 'running mate' Sarah Palin, die hier aantoont dat ze met wapens om kan gaan, antwoordde toen haar gevraagd werd naar haar buitenland-ervaring, dat die eruit bestond dat Rusland vanuit Alaska, waar ze gouverneur is, te zien is. Ook Canada ligt tegen Alaska aan, voegde ze daar nog aan toe.

Foto: wikipedia / public domain

de bestrijding van terrorisme gaat. Daarbij valt het onderscheid tussen de radicale jihadi-strijders en Taliban-guerrilla's weg en daarmee vervaagt ook de aandacht voor een andere verklaring voor de vijandschap van een deel van de bevolking in Afghanistan en Pakistan. Voor deze mensen is juist de aanwezigheid van de buitenlandse troepen een belangrijke motivatie om in gewapend verzet te komen. Daarvoor krijgen ze toememende steun van een aanzienlijk deel van de bevolking in beide landen.

PRO-ISRAËL, ANTI-IRAN

Ook over een ander heikel punt, Iran, is er weinig meningsverschil. Aan het begin van de campagne verklaarde Obama dat er zonder voorwaarden moet worden onderhandeld met de Iraanse regering over het nucleaire programma. Dit in tegenstelling tot het huidige beleid waarbij van tevoren wordt geëist dat Iran zijn verrijkingprogramma (wat niet hetzelfde is als een kernwapenprogramma – zie Spanning september '08) stopzet. Op de campagnewebsite van zowel Obama als McCain staat dat Iran een kernwapenprogramma nastreeft – een interpretatie die niet door de rapporten van het IAEA ondersteund wordt. Obama zegt op zijn website dat nog niet alle niet-militaire maatregelen zijn toegepast; McCain gaat verder en stelt een groot aantal strafmaatregelen tegen Iran voor, in plaats van onderhandelen. Aan het begin van zijn campagne in 2007 bracht hij zijn visie op Iran zingend naar voren: op

de melodie van de jaren-zestighit Barbara Ann zong hij op een publieksbijeenkomst 'Bomb Iran'.⁷ In het eerste tv-debat tussen de kandidaten werden ze het eens over de noodzaak om op lager (niet-presidentieel) niveau onderhandelingen te voeren. Deze stellingname komt neer op het opvoeren van de druk, mogelijk met een verschil van mening over het tempo, en is nauw gerelateerd aan de pro-Israëlpositie van beide kandidaten.

Op een gedenkwaardige bijeenkomst in juni van de AIPAC – een politiek zeer invloedrijke rechtse Amerikaans-joodse lobby-organisatie – sloot Obama zich aan bij het standpunt van de Israëlische regering dat heel Jeruzalem Israëlisch moest blijven.⁸ Daarmee presteerde hij het om het standpunt van de regering-Bush rechts te passeren. Deze boodschap wordt niet herhaald op de campagne-website: daar stelt Obama dat de veiligheid van Israël het eerste doel moet zijn van Amerikaanse Midden Oostenbeleid. Dit standpunt wijkt niet af van dat van McCain, die stelt dat de VS en Israël altijd gezamenlijk moeten optreden.⁹

BONDGENOTEN

Voor Europeanen is de toekomst van het Atlantisch bondgenootschap van groot belang. De afschuw van het Amerikaanse unilateralisme wordt breed gedeeld. Velen hopen dat een presidentschap van Obama dit zal veranderen. De vraag is echter of zijn beleid zoveel zal afwijken van het bestaande, of zelfs van dat van McCain. De publieke posities van

McCain zijn zeker gericht op meer confrontatie, waarbij militaire middelen een cruciale rol spelen. De basisopvatting van McCain is dat Amerikaanse belangen beschermd moeten worden en dat betekent vanzelfsprekend versterking van het leger en expliciete steun voor bijvoorbeeld het raketschild. Die nadruk is er niet bij Obama, wellicht om een heel praktische reden: hij wil dat de NAVO-bondgenoten meer troepen en materiaal leveren voor operaties, vermoedelijk te beginnen met Afghanistan. Daarbij hoort een robuuste diplomatie, die de confrontatie niet schuwt. Dat betekent dat je met McCain misschien sneller in een oorlog belandt, maar dat Obama die niet noodzakelijkerwijs vermijdt. Het leger wordt ook onder Obama's programma verder uitgebouwd, met name voor grondoperaties.

Er is echter een heel goede reden om de voorkeur aan Obama te geven: de radicaal-rechtse Republikeinse vice-presidentskandidaat Sarah Palin, die er een zeer gevaarlijk wereldbeeld op na houdt.¹⁰ Gezien de leeftijd en gezondheid van McCain, is een presidentschap van Palin niet denkbeeldig.

- 1 www.thechicagocouncil.org/hottopics_details.php?hottopics_id=97
- 2 www.sourcewatch.org/index.php?title=Permanent_U.S._bases_in_Iraq
- 3 www.iht.com/bin/printfriendly.php?id=16717269
- 4 www.gao.gov/new.items/d08966.pdf
- 5 www.radionetherlands.nl/currentaffairs/iraq070918
- 6 www.nytimes.com/2008/07/14/opinion/14obama.html
- 7 www.youtube.com/watch?v=hAzBxFao1I
- 8 blogs.suntimes.com/sweet/2008/06/post_58.html
- 9 www.johnmccain.com/Informing/News/PressReleases/b228d217-10dc-4bad-9883-4c9a36ff15f3.htm
- 10 www.antiwar.com/orig/giraldi.php?articleid=13557

KRITIEK

JAARBOEK VOOR
SOCIALISTISCHE
DISCUSSIE EN
ANALYSE
2008

ISBN 978-90-5260-303-2, 210 pagina's, € 24,90

aksant

UITGEVERIJ **aksant**

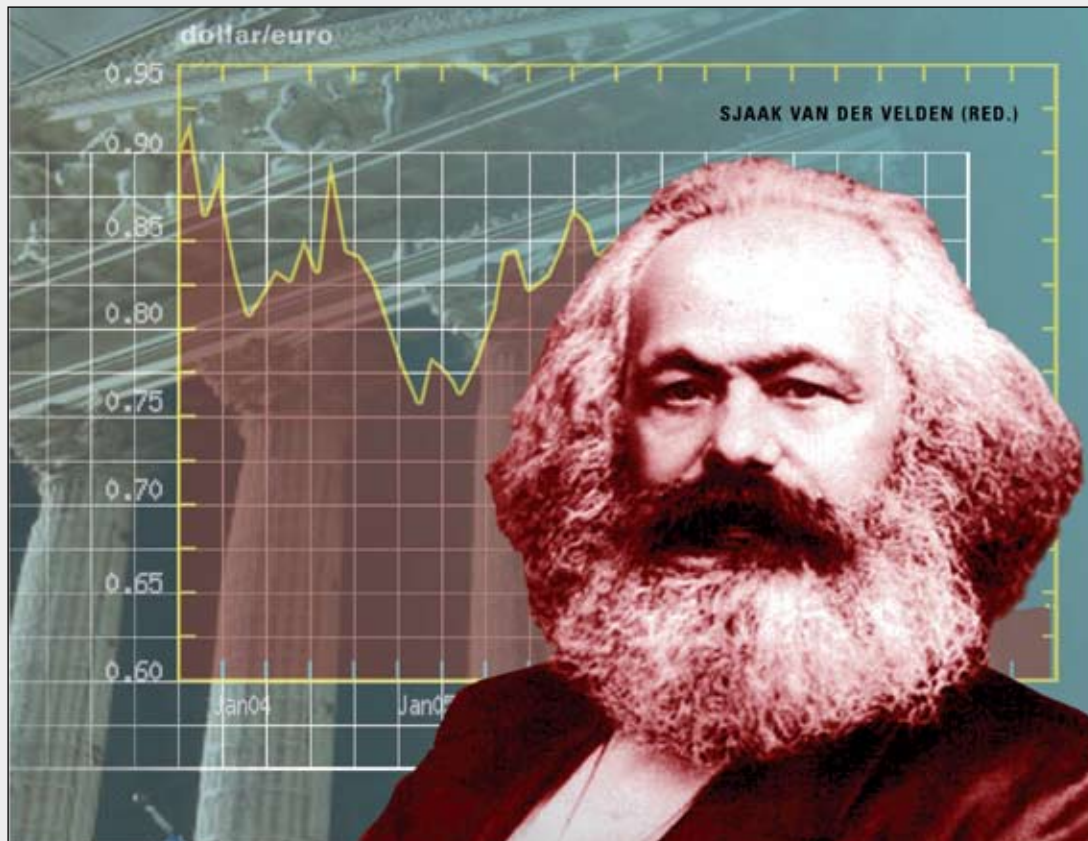
Kritiek heeft een doorstart gemaakt. Na jaren van stilte is een nieuwe editie verschenen vol met artikelen van beschouwende, theoretische, historische en polemische aard over zaken die van belang zijn voor de huidige linkse beweging.

De editie 2008 bevat artikelen die relevant zijn voor deze tijd, zoals het artikel van Sjaak van der Velden dat ingaat op het onverminderde belang van de vakbeweging. Maar er wordt ook teruggeblikt op het roerige verleden van de Weather Underground en het leven en werk van de bekende radencommunist Cajo Brendel.

Verder bevat het jaarboek artikelen van onder andere Marcel van der Linden, Robert Went en Ronald van Raak.

www.jaarboekkritiek.nl
Contact: redactie@jaarboekkritiek.nl

Uitgeverij Aksant, Postbus 2169, 1000 CD Amsterdam,
tel.: +31(0)20 - 85 00 150, fax: +31(0)20 - 665 64 11,
e-mail: info@aksant.nl, www.aksant.nl

125 JAAR MARX
DENKEN OVER ZIJN BETEKENIS VOOR DE 21E EEUW

aksant

ISBN 978-90-5260-320-9, geïllustreerd, 72 pagina's, € 12,90

Postbus 2169
1000 CD Amsterdam
tel.: 020 - 85 00 150
fax: 020 - 665 64 11
e-mail: info@aksant.nl
www.aksant.nl

Karl Marx overleed in 1883. Zijn naam was tot 1989 verbonden aan regimes die hun achterstand op de westerse wereld probeerden in te halen. Zij koppelde de naam van Marx aan die van hun eigen leiders en claimden het alleenrecht op het marxistische gedachtegoed.

Marx had zich echter altijd verzet tegen het gebruik van zijn naam voor een isme. Hij wilde geen marxisme, maar een manier van analyseren verspreiden onder socialisten. Die analyse is tot op de dag van vandaag de meest omvattende kritiek op het kapitalisme.

Doordat bovengenoemde regimes het alleenrecht op zijn analyse opeisten, verloren veel mensen die het kapitalisme bekritiseerden de belangstelling voor Marx. Na de val van de muur leek het helemaal met hem gedaan.

De crisisverschijnselen die het kapitalisme sinds de laatste eeuwwisseling teisteren (oorlogen, kredietcrisis) brachten hem echter terug in de belangstelling. In dit boek belicht een keur aan auteurs de waarde van Marx in het maatschappelijk debat. Strijders voor een andere wereld kunnen nog steeds gebruik maken van de analyses die Marx tot 125 jaar geleden maakte.

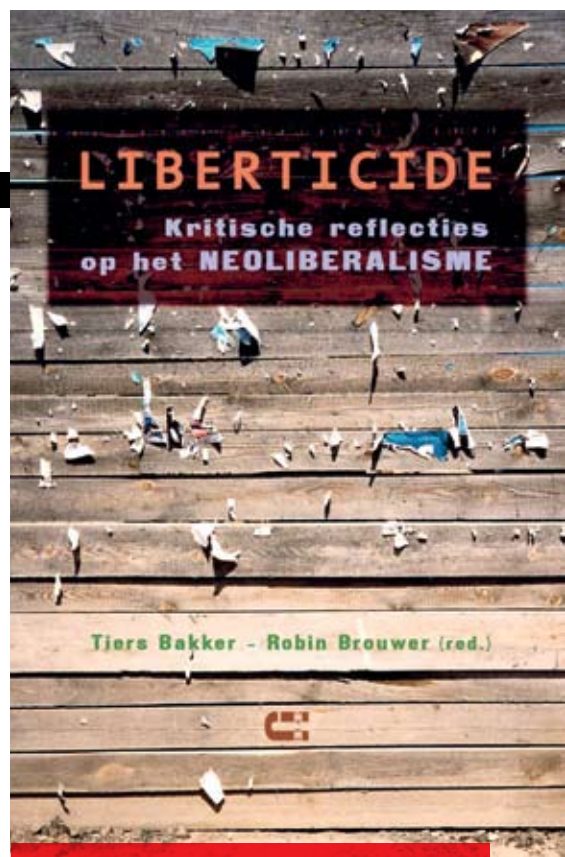
LIBERTICIDE

Tekst: Hans van Heijningen

Het zal je maar gebeuren. Schrijf je in groepsverband een boek over 'de condities van de hedendaagse vrijheid binnen vele maatschappelijke terreinen', stel je een 'diagnose van de samenleving in de 21ste eeuw om... de weg vrij [te] maken voor een mogelijke remedie' en dan storten enkele weken na het verschijnen van jouw boek wereldwijd de beurzen in en roepen deskundigen dat we op een historisch keerpunt zijn beland.

Wie verwacht dat het boek inzicht verschaft in het op neoliberale leest geschoeide financiële en economische systeem komt bedrogen uit. Los van een bijdrage van vier pagina's van Kleinknecht, Naastepad en Storm waarin betoogd wordt dat Amerikaanse bedrijven – die door hun aandeelhouders, topmanagers en flexwerkers vooral als flappentap worden gezien – het qua productiviteitsstijging veel minder goed doen dan hun Europese concurrenten, bevat het boek louter bijdragen over sociale thema's. Uit de bijdrage over ideologie, ziektekosten, media, strafrecht, liefde en filosofie valt op te maken dat de economische onderbouw een maatschappij voortbrengt waarin de kwaliteit van het leven aan sterke inflatie onderhevig is. Hoewel het neoliberalisme vrijheid-blijheid belooft, wordt de democratie de nek omgedraaid doordat de maatschappij omgevormd wordt tot markplaats.nl, de burger tot consument wordt gereduceerd en de ieder-voor-zichmentaliteit het cement uit de samenleving haalt. Dat het boek qua thema's en invalshoeken heel divers is, hoeft op zich geen probleem te zijn. Maar dan moet de kritiek op het neoliberalisme conceptueel wel als leidraad gelden en zouden de artikelen qua leesbaarheid wel binnen een bepaalde bandbreedte moeten blijven. Op beide punten stelt het boek teleur. Zelfs de term neoliberalisme, wat staat voor

economische deregulering, een terugtrekkende overheid, het privatiseren van publieke diensten en bedrijven en een sterke fixatie op monetair beleid, wordt in verschillende bijdragen niet gebruikt. Kritiek op de bestaande kapitalistische maatschappij is in feite de omvattende invalshoek. Daarbij zijn sommige bijdragen beschrijvend en concreet, terwijl andere een hoog abstract gehalte hebben. Kortom een appels en perenboek, waarbij een deel van het fruit lekker weghapt en smaakvol is en een ander deel over zijn houdbaarheid heen is. Beginnen we met de minder geslaagde bijdragen van het 227 pagina's tellende boek. Philip Westbroek grijpt in zijn bijdrage 'Het communisme heeft het laatste woord' terug op Boris Groys' *Kommunistisch Postskriptum*. De moderne mens zou zijn taal en daarmee iedere stem in de bepaling van zijn bestemming verloren hebben en de maatschappij zou gedegradeerd zijn tot meningmarkt waar voor paradoxen geen plaats is. Daarin mag Groys gelijk hebben. Maar om Stalin uit de kast te halen om duidelijk te maken dat de toenmalige leiding van de Sovjet-Unie meer begrip had van de complexiteit en gelaagdheid van maatschappelijke tegenstellingen dan de apologeten van het neoliberalisme, is wat mij betreft wel een heel merkwaardige figuur. Ook Lorenzo Chiesa die 'Pasolini, Badiou, Žižek en de erfenis van de christelijke naastenliefde' schreef, bakt ze bruin. Mij ontgaat na een keer lezen de kern van zijn boodschap. Dat kan erop duiden dat de schrijver geniaal is of de weg kwijt. Tot het tegendeel bewezen wordt houd ik het maar op het laatste. Maar, nu komen we bij het goede nieuws, het boek bevat ook enkele essays die de moeite waard zijn. Zo zijn de bijdragen van de twee redacteuren Tiers Bakker ('De gelijke munt van het neoliberalisme') en van Robin Brouwer ('Vrijheid als ideologie. Een diagnose van de neoliberale samenleving') helder en goed

Tiers Bakker, Robin Brouwer (red.), *Liberticide, kritische reflecties op het neoliberalisme*, Uitgeverij IJzer, Utrecht 2008, 227 pagina's, ISBN 978 90 8684 016 8, 18,50

leesbaar. De bijdrage van Vasco Groeneveld ('Straf is mijn hant maar lieflyk mijn gemoet': de afbraak van het humane strafrecht) vond ik het meest interessant. Van een van de meest humane landen van Europa is Nederland doorgeschoten naar repressie. In vijftien jaar tijd is het aantal gevangenen van 49 naar 128 gevangenen per 100.000 inwoners toegenomen. Dat harder en langer straffen en bezuinigen op reclasering ons land veiliger zou maken, blijkt een sprookje te zijn. Het eigentijdse adagium 'niet lullen maar poetsen' heeft veel schade aangericht en 'lullen', ofwel het overdenken van de kaders, verdient nu prioriteit volgens de schrijver. Aan beide redacteuren geef ik het advies mee om een volgende keer strenger te selecteren. Liever een verongelijkte collega-auteur dan een teleurgestelde lezer moet je maar denken.

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 39

Arthur Bruls over
De mens heeft voorrang

DE MENS HEEFT VOORRANG!

Erich Pinchas Fromm (Frankfurt am Main, 23 maart 1900 – Locarno, 18 maart 1980) was een internationaal bekende Duits-Amerikaanse (sociaal) psycholoog en filosoof. Fromm groeide op in een orthodox-joods gezin, maar ontwikkelde zich in humanistische richting. Na zijn gedwongen emigratie leefde hij in de Verenigde Staten en later Mexico. Toen hij 74 jaar was verhuisde hij naar Muralto in Zwitserland waar hij vijf dagen voor zijn tachtigste verjaardag stierf.

Duitsland maar ook andere landen maakten in de negentiende eeuw een ongelofelijke groei door. In 1914 komt aan die vooruitgang echter een einde en stort de kapitalistische wereld zich in een orgie van geweld en vernietiging. De Eerste Wereldoorlog eindigt met de hoop op een socialistische revolutie. Maar die wordt met geweld en met behulp van de leiding van de sociaal-democratie de kop ingedrukt. Om de arbeiders rustig te houden worden de lonen en sociale voorzieningen wel verbeterd. In de jaren twintig ontstaat zo het voorzichtige begin van een consumptiemaatschappij.

Waarom schikken zoveel mensen zich opnieuw in die kapitalistische maatschappij en hoe worden mensen gemanipuleerd door die consumptiemaatschappij, vraagt een groep marxisten zich af. Fromm maakt deel uit van deze Frankfurter Schule. Economische problemen krijgen bij deze marxisten minder aandacht, hun belangstelling gaat uit naar de vraag hoe het kan dat mensen zich identificeren met het kapitalisme, dat hun eigenlijk weinig te bieden heeft. In één van zijn mooiste boeken, Marx' visie op de mens, betoogt Fromm dat de belangstelling van Marx voor economische vraagstukken in dienst stond van de vraag hoe mensen zich kunnen ontplooien. Fromm probeert

Freuds psychoanalyse te integreren in het marxisme. Tegenover de sociaal-democratie en het stalinisme, die ervan uitgaan dat het geluk van de mens afhankelijk is van de ontwikkeling van de techniek en de economie, benadrukt Fromm dat marxisme een vorm van humanisme is, waarin het gaat om de ontplooiing van de mens. Volgens Fromm hebben mensen bepaalde onveranderbare psychologische behoeften, zoals zinvolle arbeid en liefdevolle relaties. Bij het beoordelen van een maatschappelijk systeem is het dus essentieel om te kijken of die behoeften bevredigd worden. Dat doe je volgens hem niet door alleen te beoordelen of het systeem stabiel functioneert.

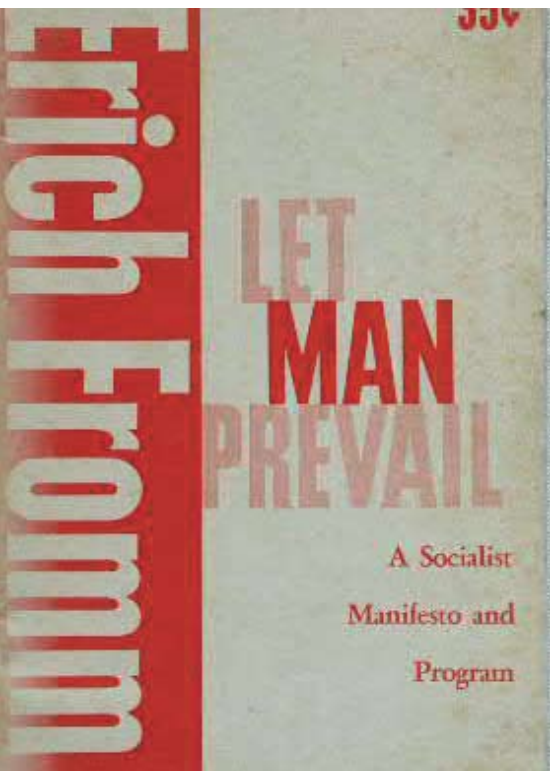
LIEFDE VOOR HET LEVEN

Nadat de nazi's aan de macht kwamen, vluchtte Fromm naar Amerika. Hij wordt in de jaren vijftig actief in de beweging tegen kernwapens en vraagt zich af waarom mensen zo passief zijn tegenover de dreiging van een kernoorlog. Fromm constateert dat het kapitalisme de natuurlijke liefde van mensen voor het leven, de mogelijkheid om productief en liefdevol met anderen samen te werken, aantast. Zijn denkbeelden over het verlies van liefde voor het leven zijn in het tijdperk van klimaatverandering nog steeds stimulerend. Fromm was in de jaren zestig, zeventig

en tachtig razend populair. In Duitsland werd zijn boek *Haben oder Sein* een bestseller, met enorme invloed op de beginnende milieubeweging. In een periode waarin veel mensen zich losmaakten van de religie, vulde een marxist deze leemte omdat hij vragen over zingeving niet uit de weg ging. Fromm had een opleiding tot rabbijn gevolgd, zijn soms wat zalverige schrijfstijl is daarom ook een beetje die van een zielzorger. Zijn boeken maken de meeste indruk als je ze in hun totaliteit leest. Fromms psychoanalytische achtergrond maakt hem tegenwoordig minder aantrekkelijk. Hij gaf zelf een goede kritiek op de klassieke psychoanalyse, maar de negatieve waardering van homoseksualiteit nam hij over. Zijn boek *Liefhebben*, een kunst een kunde, is nog steeds populair in christelijke milieus als een pleidooi voor monogame heteroseksuele relaties. Je kunt het echter boek ook lezen als een pleidooi voor een minder bezitterige visie op relaties en een afrekening met het idee dat seksualiteit alleen maar bepaald wordt door de biologie en niet iets waar mensen ook zelf vorm aan geven. Het fragment uit zijn werk is afkomstig uit het in 1960 geschreven *Let Man Prevail. A Socialist Manifesto and Program* (De mens heeft voorrang! Een socialistisch manifest en programma) dat Fromm in 1960 schreef als een discussiebijdrage voor de Amerikaanse SP-SDF, een kleine socialistische organisatie waarvan hij toen lid was. De tekst is geschreven in een periode waarin veel Amerikaanse arbeiders een ongekende levensstandaard genoten.

DE MENS HEEFT VOORRANG

Fragment uit:

Moeten we ons neerleggen bij het feit dat we weliswaar de natuur beheersen en steeds meer goederen produceren kunnen, maar dat we de hoop op een nieuwe wereld van solidariteit en rechtvaardigheid moeten opgeven en dat dit ideaal in het lege technologische begrip van “de vooruitgang” ten onder gaat? (...) Terwijl er onder ons miljoenen en buiten Amerika honderden miljoenen mensen niet genoeg te eten hebben, beperken we onze landbouwproductie en geven jaarlijks honderden miljoenen dollars uit om het voedsel dat we over hebben op te slaan. We bezitten alles in overvloed en toch boeit het leven ons niet. We zijn welvarender geworden, maar we hebben minder vrijheid. We consumeren meer, maar voelen ons innerlijk alleen maar leger. We beschikken over atoomwapens, maar zijn daar-

door alleen maar weerlozer. We zijn beter opgeleid, maar tegelijkertijd worden ons kritisch oordeelsvermogen en onze overtuigingen zwakker. We zijn godsdienstiger maar ook materialistischer. (...) Maar de vraag waar het echt om gaat luidt: Wat is er met de mens gebeurd? Waar moet er van hem worden, als we de weg blijven volgen, die ons industriële systeem nu bewandelt? (...) Het idee dat de geschiedenis een doel heeft en het geloof aan de mogelijkheid de mensen te vervolmaken in het historisch proces was kenmerkend voor het westelijk denken. (...) Wat is er van het idee van de mogelijkheid de mensen te vervolmaken geworden? Ze is verworpen tot het vage idee van “de vooruitgang”, tot een visie dat in de toekomst er alleen maar meer en betere “dingen” geproduceerd worden. Daaraan wordt niet meer het idee gekoppeld van het ontstaan van een mens die al zijn vitale en productieve krachten benut. Onze politieke voorstellingen hebben hun geestelijke wortels verloren. (...) Sinds ze niet meer in het gevoel en de verlangens van mensen wortelen, zijn het lege hulzen geworden, die weggeworpen worden, als dat van pas komt. Niet alleen op het gebied van de productie wordt het individu beheerst en gemanipuleerd, maar ook op het gebied van de consumptie, een gebied waar we zogenaamd vrij kunnen kiezen. Of het nu om de consumptie van voedsel, kleding, alcohol, sigaretten of om bioscoop- en televisieprogramma's gaat, steeds wordt een krachtige suggestief apparaat ingezet. (...) De mens wordt tot een consument gemaakt, in een eeuwige zuigeling, die geen andere wens heeft dan steeds meer en “betere” dingen te consumeren. (...) Hij ervaart zich niet als iemand die actief de beschikking heeft over zijn eigen krachten en zijn innerlijke rijkdom, maar als een verarmd “ding”,

dat van machten afhankelijk is, die buiten zichzelf liggen (...) De mens is van zichzelf vervreemd en knielt voor het werk van zijn handen. Hij knielt voor de dingen die hijzelf produceert (...) De producten, de machines en de staat van de moderne mens zijn tot een afgodsbeeld geworden en deze afgodsbeelden representeren voor hem de eigen levenskrachten in een wereld die hem vreemd is geworden. Marx (...) zei: “In plaats van alle fysieke en geestelijke zintuigen is daarom de eenvoudige vervreemding van al deze zintuigen getreden, de zin voor bezit getreden.” (...) Volgens Marx zijn we arm ondanks al onze rijkdom, omdat we veel hebben, maar weinig zijn. Het gevolg is dat de mens zich onzeker, eenzaam en gedeprimeerd voelt en dat hij te midden van al die overvloed aan een gebrek aan vreugde lijdt. (...) Wat vijftig jaar geleden de grote kritiek op het socialisme was, dat het tot uniformiteit, bureaucratisering, centralisering en een zielloos materialisme zou leiden, is in het huidige kapitalisme werkelijkheid geworden. (...) Maar de mens is er niet toe geschaapt, een ding te zijn en ondanks alle bevrediging door consumptie kan men zijn inherente levenskrachten niet doorlopend verlammen. Ons blijft slechts de keuze, of we worden weer opnieuw de baas van de machine of we lopen het gevaar dat de onderdrukte levensenergie zich op destructieve wijze uit. (...) De SP-SDF moet zich van andere politieke partijen niet alleen door haar programma en haar idealen onderscheiden, maar bovendien door haar structuur en haar manier van werken. Ze moet tot de geestelijke en sociale thuisbasis worden van alle leden, die een humanistisch realisme en oordeelsvermogen gemeenschappelijk hebben en die zich verbonden voelen op basis van hun gemeenschappelijk belang en hun geloof aan de mens en zijn toekomst.

SOCIALISME GAAT OVER MENSEN

Erich Pinchas Fromm

In 1982, als zestienjarige jongen las ik *De mens heeft voorrang!* voor het eerst, het is waarschijnlijk één van de eerste marxistische teksten die ik ooit onder ogen kreeg. Bij het lezen van Fromms tekst zullen veel mensen zich afvragen, waar gaat dit over, is dit niet te vaag, wat kunnen we hier praktisch mee? Ook ikzelf dacht hier heel lang zo over. Maar wat me de laatste jaren opnieuw en steeds meer is gaan boeien in Fromm is niet zozeer zijn feitelijke analyse, maar zijn manier om naar de wereld te kijken. Fromm leek er in de jaren vijftig van uit te gaan dat de levensstandaard alsmaar zou stijgen, maar in het neoliberalisme gaan veel mensen er op achteruit. Freuds psychoanalyse waarvan de invloed in veel Fromms werken heel sterk is, spreekt me helemaal niet aan. Maar wat me juist heel sterk aanspreekt is Fromms benadrukken dat het bij politiek om mensen gaat en dat socialistische politiek ook noodzakelijkerwijs een visie op mensen moet hebben. Aan de ene kant omdat gevestigde politiek vaak alleen maar over structuren op het gebied van de arbeidsvoorwaarden, het verkeer, de gezondheidszorg of het strafrecht gaat. Maar ook omdat je alleen op die manier mensen voor een socialistisch

politek project kunt winnen. Als je op straat staat, merk je vaak dat het relatief gemakkelijk is om mensen voor je standpunt over de oorlog in Irak of de hervorming van de ziektekostenregeling te winnen, inhoudelijk zijn mensen snel overtuigd. Maar wat veel moeilijker is om mensen actief te krijgen. Wat mij daarbij steeds vaker is gaan opvallen dat bij veel mensen dan altijd een bepaald soort visie op de mens een belangrijke rol speelt. Dat is niet realistisch, zo zijn mensen niet, hoor je vaak. Of een visie op de geschiedenis. Dat gaat nooit gebeuren, hoor je even vaak. Dat zijn ideologische standpunten. Als je op dat punt een discussie aan wilt gaan, dan zul je dus op dat vlak ook je eigen ideologie – je eigen kijk op de mens, op zijn geschiedenis – moeten ontwikkelen. Heel veel linkse mensen van mijn generatie zijn de laatste twintig jaar precies het tegenovergestelde gaan doen, ze zijn zich steeds meer als deskundigen gaan opstellen, zijn over een bepaald onderwerp steeds meer kennis gaan verzamelen. En in Nederlands links zijn op dit moment op bijna elk terrein wel genoeg deskundigen die kunnen aantonen dat een andere wereld wel degelijk mogelijk is en dat het huidige beleid ons zelfs naar de afgrond drijft. Maar de vraag: hoe komt het nu eigenlijk dat mensen zo weinig met die kennis doen, wordt steeds minder gesteld. Dat leidt ook tot heel veel frustraties bij al die specialisten, en tot steeds meer aandacht voor hoe mensen overkomen in de media. Om mensen actief te krijgen, moet je volgens mij minder aandacht besteden aan het verzamelen van kennis over een bepaald onderwerp en er meer over nadenken hoe het komt dat mensen zo weinig doen met al die goede ideeën voor een socialistische wereld. Fromms sociologische benadering, te kijken naar de manier waarop mensen door de maatschappij beïnvloed worden spreekt me daarbij

erg aan. Journalisten en deskundigen bekijken mensen vaak als kennisverzamelaars. Ze vergeten dat de meeste mensen in het kapitalisme helemaal niet worden opgevoed om kritisch na te denken, maar vooral om heel eenzijdige praktische taken uit te voeren. Ze hebben ook het meeste zelfvertrouwen, als ze zich op die praktische taken concentreren, waardoor ze moeilijk politiek actief worden. Mensen zijn in het kapitalisme vaak geen kritische actieve burgers, maar vaak vereenzaamde, onzekere mensen en dat manifesteert zich ook in uitspraken als “zo zijn mensen niet” en “dat gaat nooit gebeuren”.

Veel denkers van de eerder genoemde Frankfurter Schule werden uiteindelijk steeds pessimistischer over de mogelijkheid dat mensen nog tegen het kapitalisme in opstand zouden komen. Fromm maakt zo'n ontwikkeling nooit door, het is ook niet voor niets dat hij actief werd in de SP-SDF en zijn hele leven actief bleef in de vredesbeweging. Interessant aan deze tekst vind ik wat dat betreft ook het laatste stukje, waarin hij de nadruk legt op het feit dat mensen zich in een socialistische organisatie ook zelf moeten kunnen ontwikkelen, juist omdat ze in de rest van de maatschappij, in hun dagelijkse leven, op de werkvloer zo ontmenselijkt worden.

Arthur Bruls is SP-lid en redacteur van het blad *Grenzeloos*.

COLUMN

DEAL OR NO DEAL

'De economie krimpt als het ontslagrecht niet wordt versoepeld. De toekomst van de vaste arbeidsovereenkomst is een ijsschots die naar het zuiden drijft.' Dit zijn uitspraken van minister Donner van een jaar geleden. Bij zijn aantreden als voorzitter van VNO-NCW beloofde Wientjes in 2004 de werkgevers een verslechtering van het ontslagrecht. Hij maakte daarom een deal met Donner. Wientjes zet de voordeur van de bedrijven open voor 200.000 mensen die moeilijk een baan kunnen vinden. Donner zet de achterdeur open. Je ziet het voor je. Draaideurpersoneel. Flexibilisering van de arbeidsmarkt heet dat.

De kruistocht van Donner tegen een beschaafd ontslagrecht is op het Najaarsoverleg definitief doodgelopen. Dat is een compliment voor al die mensen die binnen en buiten de vakbeweging hebben gevochten voor het behoud van beschaafde arbeidsverhoudingen. Voor behoud van de preventieve ontslagtoets, zodat een werkgever met argumenten moet komen voor een ontslag. Zodat mensen niet als een vuilniszak aan de straat gezet kunnen worden. Na het najaarsoverleg kunnen wij tevreden vaststellen: Donners smeltende ijsschots was een fata morgana. Zijn plannen zitten in de vrieskist.

Maar nog niet voor iedereen. Na Donner, maakte Jongerius, voorzitter van de FNV, een deal met Wientjes. Mensen die in loondienst meer dan 75.000 Euro krijgen, gaan bij ontslag anders behandeld worden dan het andere personeel. Hun ontslagver-

PAUL ULENBELT
SP-Tweede Kamerlid

goeding wordt beperkt tot een jaarsalaris. Wat is daar rechtvaardig aan? Waarom hoeft de hoogte van de ontslagvergoeding van iemand met zo'n salaris niet in redelijkheid en billijkheid te worden vastgesteld? Kijk, als dit nou een manier was om de platina handrukken van falende bankdirecteuren aan banden te leggen dan was er misschien nog iets voor te zeggen. Maar dat is nou juist weer niet het geval. De bankdirecteur die bij zijn aanstelling regelt dat hij twee, drie of vier jaarsalarissen krijgt bij ontslag, wordt door de deal niet getroffen. Integendeel. Het akkoord stimuleert juist dit soort afspraken voor mensen die meer dan 75.000 Euro aan loon krijgen. Het zal de exorbitante ontslagvergoedingen eerder opdrijven dan beteugelen.

Niet het ontslagrecht, dat mensen zekerheid biedt, is een bedreiging voor de economie, maar de deregulering van het financiële toezicht, de hebzucht aan de top van de banken. Het roofkapitalisme is de afdrijvende ijsschots. De kredietcrisis is een bedreiging voor de koopkracht.

Of het nou goed of slecht gaat met de economie, altijd is het recept loonmatiging. Ook bij dit kabinet. Als het goed gaat, moeten de lonen worden gematigd om de concurrentie met het buitenland aan te kunnen. Als het slecht gaat, moeten de lonen worden gematigd om banen te behouden. Om de vakbeweging tot loonmatiging te dwingen paste minister Donner chantage toe. De verlaging van de WW-premie werd afhankelijk van de bereidheid tot loonmatiging. Er komt waarschijnlijk een looneis van 3,5%. Best aan de zuinige kant.

Spaarders hebben onlangs de garantie gekregen dat ze hun spaargeld niet zullen verliezen. Maar krijgen hardwerkende mensen, die part nog deel hebben aan de oorzaak van de crisis, binnenkort de garantie van het kabinet dat hun koopkracht het komende jaar op peil blijft? Dat de groeiende welvaart niet verdwijnt in de zakken van roekeloze en hebzuchtige speculanten, maar terecht komt bij mensen die met eerlijk werk het hoofd boven water moeten houden? Veel regeringen zijn bezig met de redding van de financiële sector. Honderden miljarden halen ze daarvoor te voorschijn. Wat is het reddingsplan voor de werkenden als hun baan, hun inkomen, hun zekerheid door de kredietcrisis in gevaar komt? Wat is het reddingsplan voor mensen die afhankelijk zijn van een uitkering? Wat is het reddingsplan voor de gepensioneerden die volgend jaar geen compensatie krijgen voor de prijsstijgingen? Daarover hebben Donner, Wientjes en Jongerius géén deal gemaakt.